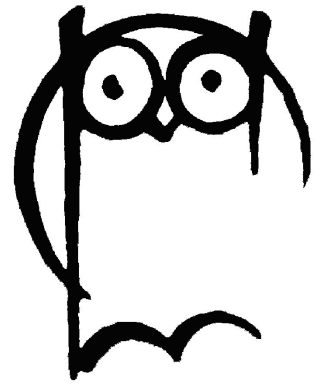

Debreceni Egyetem

Műszaki Kar

Építészmérnöki tanszék

Miskolci városkapuk története és topográfiai vizsgálata

Készítette: **Hitró Ágnes** építészmérnök hallgató
Hitró Enikő építészmérnök hallgató

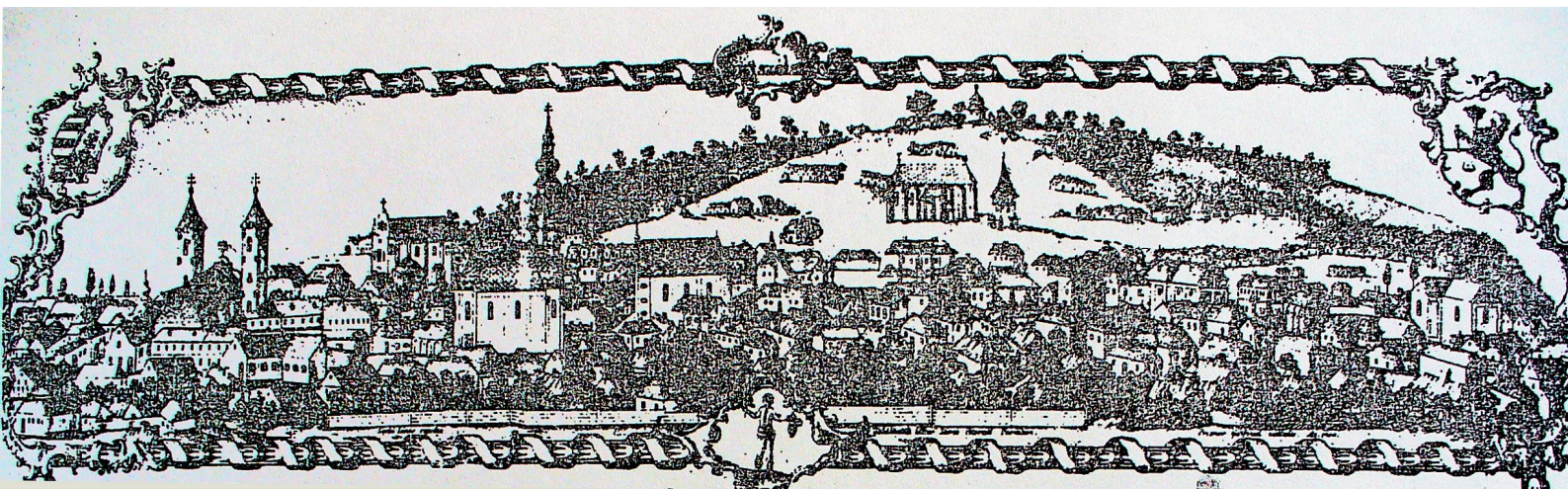
Belső konzulens: Prof. Puhl Antal DLA
Külső konzulens: Szalai András DLA
Dr. Dobrossy István
Tanszékvezető: Prof. Puhl Antal DLA

Debrecen

2011.

Tartalom

1. A TDK dolgozat témája, témaválasztás	3
2. Miskolcra röviden	4
2.1. Címerek	10
3. A kapuk a története és kialakulása	11
3.1. Kapuk és határok	11
3.2. A várost körbekerített „védmű”	14
3.3. A „kapuk kezdete”, szerepe a városszerkezetben	21
3.3./a. Szentpéteri kapu	21
3.3./b. Csabai kapu	22
3.3./c. Zsolcai kapu	23
3.3./d. Győri kapu	24
4. A „kapuk” városrendezési kérdései 1854-1899 között	25
4.1. Szentpéteri kapu	28
4.2. Zsolcai-kapu	31
4.3. Csabai-kapu	33
4.4. Győri kapu	39
Utószó	49
Irodalmi hivatkozások	50

1. A TDK dolgozat témája, témaválasztás

Dolgozatunk a miskolci városkapukról,- Győri kapu, Szentpéteri kapu, Zsolcai kapu, Csabai kapu- azok kialakulásáról, lokális, funkcionális változásairól szól.

Miskolci lakosok lévén a témaválasztás kézenfekvőnek tűnik, ugyanakkor személyes élmények is állnak a háttérben: gyerekkorunkból gyakran feldereng helyi újságokból, híradóból, szülőktől, hogy a Szentpéteri kapuban a Megyei kórház, a Győri kapuban az „Ifi-ház” van, akkor a „kapu” szó számunkra, - mint sok kisgyerek számára - egy vizuálisan jól beazonosítható átjárót, határt jelentett, amit be,- és ki lehet nyitni. Később tudatosult bennünk, hogy ezek az elnevezések Miskolc egyes településrészeinek, utcáinak nevét illetik, az országban egyedülálló módon, melyek a négy égtájnak megfelelően határolják a várost.

Akkori „megvilágosodásunkból” következik, hogy most „érett lokálpatriótaként” ezen megnevezések történetével mélyebben megismerkedjünk, ezért örömmel és izgatottan láttunk neki a kutató munkának. Petőfi versét idézve: *„Lenn az alföld tengersík vidékin Ott vagyok honn,..”* Számára az Alföld, számunkra, a *„fenyvesekkel vadregényes táj* „a Bükk lába jelenti az otthont, ahova minden héten hazahúz a szívünk.

Dolgozatunk bevezetésében Miskolcra és a négy kapu kialakulásának történetével foglalkozunk, majd áthatóbban vizsgáljuk a Győri kaput építészeti szempontból, topográfiai eszközök segítségével.

Dolgozatunk megvalósításához konzulenseinken kívül, érdemi és szakmai segítségét nyújtottak a II. Rákóczi Ferenc Megyei könyvtár (Miskolc) dolgozói, a Borsod-Abaúj- Zemplén Megyei Levéltár dolgozói, személy szerint, Bodnár Tamás helytörténész, illetve külön köszönet Dr. Dobrossy István történésznek. Nevéhez számos publikáció, könyv írása, szerkesztése és lektorálása fűződik.

2. Miskolcra röviden

Levéltári kutatásaink alkalmával került a kezünkbe Pesty Frigyes Borsod vármegye leírása (1864) című könyve, melyben hét pontból álló kérdőívet készített a megyék számára helynévgyűjtés céljából. Nyilatkozniuk kellett többek között az adott község, város nevének eredetével kapcsolatban, mikor említették azt legkorábban, de számunkra a legérdekesebb kérdést a 7. pontban fogalmazta meg, melyben a község határában előforduló többi topográfiai nevek után érdeklődött, mint például mező, dűlő, szántó, legelő, kaszáló, puszta, kert, árok, határ, ér, folyó, patak stb. Miskolcra az alábbi feljegyzést találtuk:

„Borsod megye- Miskolczi járás- Miskolcz város.

Miskolcz nevezete a Magyarok bejövetelével egykorú; a mint ez hazai legrégebbi történet írónk az 1173-ban uralkodásra lépett III. Béla Király névtelen Jegyzőjének munkájából mit a Magyaroknak Ázsiából e honba lett kijöveteléről írt kitetszik. Midőn t.i. Árpád vezér seregével a Sajó ott hol a Szinva bele szakad általjöött, s egész a Tiszáig lenyúlt a táborával egy hónapig mulatott e vidéken Bunger vezérnek ajándékozta e földet.

És ott Árpád vezér Bors atyjának Bungernek nagy darab földet adott, a Topolucca (Tapolca) vizétől fogva a Souyou (Sajó) vizéig, mely most Miskoucynak (Miskolcz) neveztetik, és adott neki egy várat, melynek neve Geuru (Győr), és ezen várat fia Bors a maga várával mely Borsodnak hivatik egy vármegyének alkotta.”

A topográfiai jegyzéknél említést tesz a „kapuk”-ról is.

Papis dűlő: *A legrégebbi szőlőhegyek egyike, a Csabai útvonalra dől, nevét onnan vette, hogy a régi kegyelmetes időkben a szőlő terméseiből lelkeszeiknek is juttatván, rajta maradt- kap belőle a pap is.”*

Szentpéteri kapu: *Nevét onnan vette, mivel Miskolczból Szentpéter felé arra viszen ki az országút.”*

Zsolczai kapu: *Miskolcznak alsó végén, mivel arra viszen az országút Zsolca felé, a vasúti indóházhoz erre történik a közlekedés.”*

Csabai kapu: *Mivel erre viszen ki az országút Csaba felé.”*

Keresztfaszer: Miskolcraól Zsolca és Kassa irányába vezető országút jobb oldala.

Tűzköves: Miskolcraól Csaba és Pest felé vezető országút jobb oldalán dűlő (azóta nemzetközi régész bizottság hitelesítette, hogy 80 ezer évvel ezelőtt itt emberelődünk eszközkészítő telephelye működött, a pattintott kőeszközökkel pedig kereskedtek. Az európai tudománytörténet ennek alapján 2005-től ennek a korszaknak „Avas előtti” és „Avas utáni” korszakát különbözteti meg. Oka: a munkaeszköz előállításának forradalmian új módszere.)

Régészeti feltárások bizonyítják (paleolit kori leletek), hogy Miskolc vidéke már az őskorban lakott település volt. A belváros területén eszközkészítő műhelyt, az Avason pedig kovakőbányák maradványait is feltártak. Feltételezhető, hogy akkoriban a kultúra igazi településközpontjának számított. A hely a *Miskóc* nemzetségről kapta nevét, elsőként Anonymus említi ezen a néven a *Gesta Hungarorum*-ban 1173 körül („*que nunc uocatur miscoucy*”).¹

A különböző tájegységek találkozásánál, fontos kereskedő utak mentén épült település már a középkorban kereskedőváros volt, és 1365-ben Nagy Lajos királytól mezővárosi jogokat kapott.

Nagy Lajos után Zsigmond király uralkodása alatt (1387-1437) Miskolc a diósgyőri királyi – vagy koronauradalom mezővárosa, palloshasználati, szabad papválasztási jogokat kapott. 1514-től törvény rögzítette, hogy Diósgyőr vára körüli 13-14 település királyi birtok (a vár királynői jegyajándék), s ennek központja a vár (itt lakott később a vármegye főispánja), s legnagyobb települése Miskolc mezőváros. Miskolc és a diósgyőri vár közötti út ezért már a királyi birtoklástól fontos, a Győri kapu nyomvonala volt a „kapocs”, ez a nyomvonal évszázadok alatt nem változott.

A török hódoltság korszaka 1544-1683-ig tartott. Az adózás Egerhez kötötte a várost, de a királyi fennhatósággal Kassán keresztül tartotta a kapcsolatot, és Thököly Imre fejedelemsége idején (1678-1682) Erdélyhez is tartoztunk. A 16-17 sz. így három hatalom szorításában telt el.

¹ Internet: www.miskolc.hu

A városlakók megélhetését a szőlőművelés és a borkereskedelem és az ezekhez kapcsolódó kézműipar jelentette. A város Kelet-nyugati tengelye, egyetlen főutcája a heti piacok és vásárok színtere volt. A középkori piactéren – a Szinva és a mai Pannónia Szálló közötti 10.000 m²-es terület, pedig áthaladt Észak-déli irányú fő közlekedési út, a város akkori határain épült csárdákkal, vendéglőkkel, fogadókkal. A Csabai kapuban ilyen volt a Vörös rák, (ma SZTK épület), Zöldfa (Rónai Művelődési ház, majd Erste Bank) a Báránka (MÁV vasútvezetőség, Szemere Bertalan út 28.), a Szentpéteri kapuban pedig csaknem minden pince.

A Rákóczi szabadságharc alatt a fejedelem 1704-ben és 1706-ban is Miskolcon állította fel székhelyét, és deklarálta, hogy Miskolc mezőváros ekkor az ország fővárosa. (Hasonló még kétszer fordult elő: 1849-ben, amikor Szemere Bertalan Felsőmagyarország kormánybiztosa volt, és 1956-ban, amikor mindössze néhány napig létezett „Borsod ország”, és annak fővárosa Miskolc).

A Rákóczi szabadságharc idején Miskolcot a hadi tehertételeken túl még két katasztrófa is sújtotta. 1706-ban a császáriak kifosztották és felégették, 1710-1711-ben pedig a lakosság közel fele (hatezer ember) esett a pestisjárvány áldozatául.

A XVIII. század második felében a város jogállása, a lakosság társadalmi és vallási összetétele is megváltozott.

A „változás” alatt azt értjük, hogy először 1702-ben, majd 10-20 éves korszakra többször is megváltoztatta földesúri terheit, szeretett volna elszakadni a diósgyőri királyi uradalomtól, és szabad királyi városként fejlődni tovább. (Ezt a jogot Kossuth Lajos a 19. század elején többször is megígérte, de nem tudta teljesíteni. Az 1867 utáni, a kiegyezést követő átalakulás során a közigazgatásban megszűnt ez a jogcím, és helyüket a megyével azonos rangú önálló törvényhatóságok foglalták el.

A XVIII. század a vallási és nemzetiségi tolerancia kiteljesedésével, a mezővárosi lakosság polgárosodásával, a város építészeti képének átalakulásával zárul. Az Avas tetőről lenézve napjainkban is tájékozódási pontokat jelentő templomainkat, egyes műemlék épületeinket ekkor emelték.

1. ábra: Miskolc város látképe az Avasról 1862-ben

forrás: http://www.hidrologia.hu/vandorgyules/26/2szekcio/Kovacs_PeterOK.htm

Az 1860-1880-as évektől számíthatjuk a ma ismert városkép kialakulásának kezdetét, a modern városfejlődés megindulását. 1859-ben Miskolc bekapcsolódott a vasúti forgalomba, 1868-ban felépült a diósgyőri vasgyár, 1897-től indult el a villamosforgalom - az országban másodikként. Felépült a városháza, a megyeháza, elkészült a Tiszai és a Gömői pályaudvar, létrejött a Népkert, ahol Erzsébet királyné szobrot kapott. Megszületett a városi fürdő, és megtörtént az előtte lévő rész térrendezése, ahol Kossuth Lajos, Magyarország kormányzóelnöke (1849. ápr. 14-aug. 11.) első egész alakos köztéri szobrát állították. Megnyitotta kapuit a Borsod-Miskolci Múzeum. Miskolc szállodákkal és számos lakóházzal gazdagodott. Kihasználva a Bükk hegység természet adta lehetőségeit, Miskolc környékét, Hámort, Lillafüredet, Tapolcát népszerű üdülőközponttá fejlesztették.

Miskolc 1907-1909 között elszakadt Borsod megyétől, és önálló törvényhatóságként valósította meg az ipari-kereskedelmi-pénzügyi-szellemi központtá válást, a térség nagyvárosának a létrehozását.

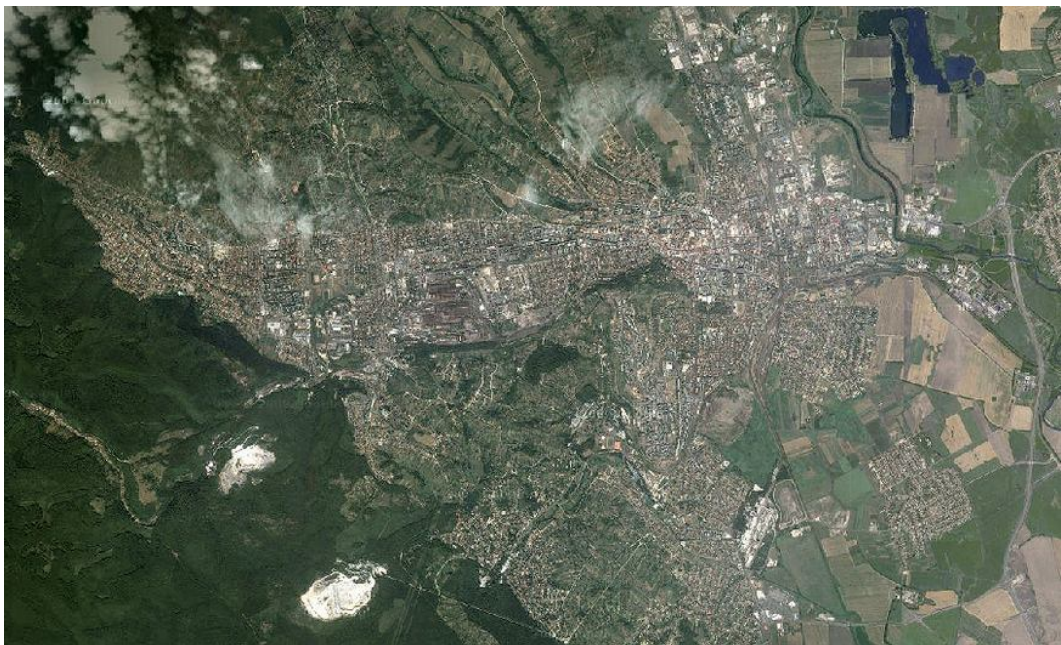
A nemzeti bizottság döntése alapján 1945-50 között összevonták az addig különálló környékbeli településeket (Massa, Lillafüred, Hámor, Diósgyőr, Pereces, Újdiósgyőr, Mindszent, Martin-kertváros (Martintelep), Szirma, Görömböly, Hejőcsaba, Tapolca) Miskolccal. Így jött létre a város, a mai Nagy Miskolc jelenleg is meglévő határa.

1949-ben lezárult Miskolc társadalmi fejlődésének „polgári” korszaka. 1950-től a közigazgatásban a tanácsi rendszer, gazdaságban a tervgazdálkodás, míg a politikában az egypártrendszer évtizedei

következtek. (Ez 1989 okt. 23.-án, a Harmadik Köztársaság kikiáltásával, a „szocialista” korszak lezárásával végződött.) Az 1949-1989 közötti évtizedek ipari nagyvárossá tették Miskolcot, az 1954. évi városrendezési terv 240.000 lakos befogadását tervezte, és ez ugyan nem valósult meg, de létrejöttek a nagy lakótelepek. Miskolcon jelenleg a történelmi városkapuk nevét őrző főútvonalak mentén 22 lakótelep sorakozik, 35.334 lakással. Ezek jelentős többsége – így a Győri kapui lakótelep is az 1968-tól működő Alsózsoltára telepített házgyár termékeiből épült. Így lett Miskolc „panel” –város.

A rendszerváltozás óta eltelt több, mint két évtized során Miskolc a régió, vezető városaként az ennek megfelelő funkciókat is betölti; egyetemi város, a megye és környéke gazdasági, kulturális központja, egyetemén 14.500 hallgató tanul.

Miskolc történeti korszakolásának bővebb kifejtésére nincs lehetőség, de említést kell tennünk röviden a város földrajzi elhelyezkedéséről: Miskolc az Északi középhegység legfontosabb helyén, az ún. Miskolci-kapuban fekszik; a borsod-zempléni tájnak nemcsak földrajzi központja, hanem a különböző tájegységek találkozópontja is.

2. ábra: Miskolc mai légi felvétele
forrás: www.miskolc.hu

**3. ábra: Miskolc látképe keletről a Sajó irányából az 1860-as években
(balra az Avas, jobbra a Tetemvár dombja, háttérben a Bükk hegyvidéke)**
forrás: http://www.hidrologia.hu/vandorgyules/26/2szekcio/Kovacs_PeterOK.htm

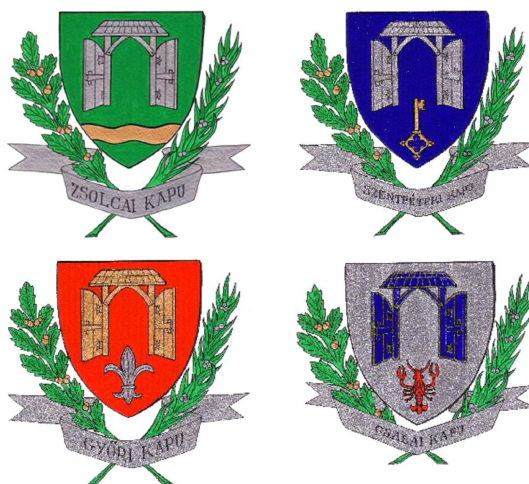
Miskolc karakteréhez hozzátartozik longitudinális városszerkezete, míg Debrecen elrendezése centrális, ami a két város, különböző természeti adottságaiból következtethető. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótárában így ír Miskolcra: *„Maga a város a Tetemvár és Avashegy közt fekszik, északról és délről szelektől védve, nyugatról a diósgyőri völgynek, keletről a Sajónak szabad sík tér nyílik.”*

Benkő Sámuel Miskolc Történeti-Orvosi helyrajza című könyvéből idézve (1782) : „ Ha egy idegen Csaba vagy Felső-Zsoltza falvak felől tart Miskoltz felé, egyebek között a három templom nagyszerű látványában gyönyörködhet, és a város legszebb részét fogja látni, amely kiemelkedik kis dombjaival, templomainak és tornyainak magasba szökő tetőivel, de arra fogja csábítani, hogy közelről nézze meg a város gazdagságát.”

2.1. Címerek

Fontos megemlítenünk, hogy Miskolc (1219-óta) közel 800 éve város. Ez idő alatt a mindössze 5000 lelket számláló mezőváros, mára közel 200.000 fős nagyvárossá nőtte ki magát. Ez annak köszönhető, hogy a Miskolc környéki települések lassan egybeolvadtak a várossal, így kialakítva Miskolc mai képét. A nagy múlttal rendelkező városrészek emlékére, 2010-ben a város önkormányzata címereket készíttetett. Köztük a Győri,- Szentpéteri,- Zsolcai, - Csabai kapu címerével.

A történeti kutatásokból tudjuk, hogy a középkori Miskolcot nem kőfalak, hanem palánk, földsánc árok védelmezte a fosztogató török, kuruc és labanc csapatoktól, és ezen a sövény és fa palánkon nyíltak a mezőváros kapui, amelyeket arról a településről neveztek el, amelyik felé az illető kapun át az út vezetett. Ezt a Miskolcra, annyira jellemző jelenséget örökítik meg a címerek is. Így a fent említett négy részönkormányzat címerének központi motívuma egy-egy kapu. A címertervekben egy további elem is megjelenik, a megkülönböztetés érdekében. A Zsolcai kapu címerében szereplő hullámos vonal a Sajóra, a Szentpéteri kapu esetében a kulcs a megyegyűléseknek is helyet adó szomszédos mezőváros névadójára, a Győri kapu anjou-liliomja, a diósgyőri várra, a Csabai kapunál a rák a Csaba és Mindszent közötti Vörös rák fogadóra utal.

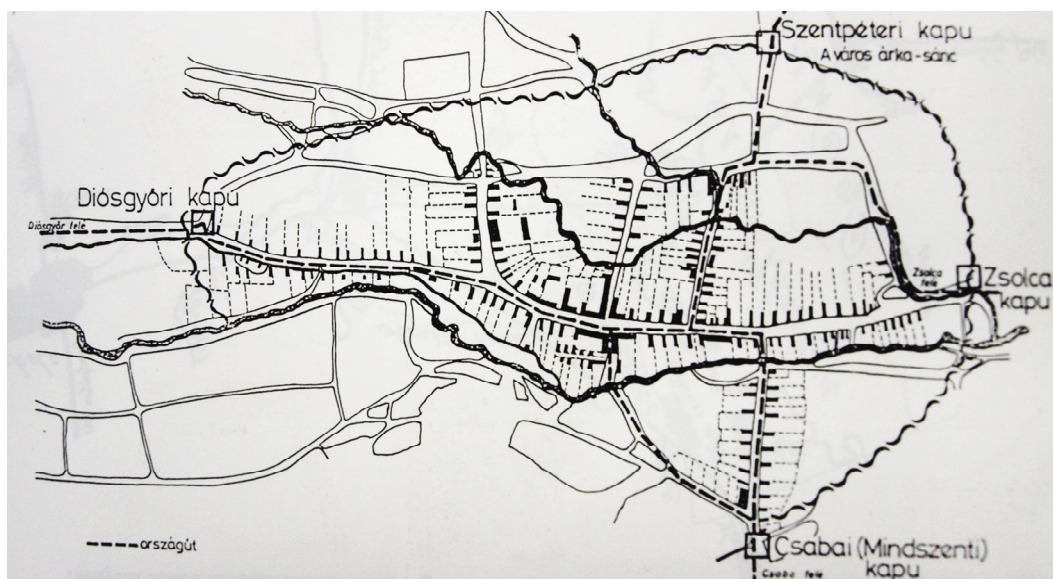
4. ábra: Kapuk címerei

forrás: Miskolc részönkormányzatainak címerei, Dobrossy István, 2010.

3. A kapuk története és kialakulása

3.1. Kapuk és határok

Az átláthatóság és könnyebb tanulmányozás érdekében elengedhetetlen, hogy egy Miskolc térképen jelöljük a város határait és a vizsgálni kívánt négy „kaput”. A történelmi korszakba sorolás után, rátérünk a „kapuk” kialakulására, történetére, az évek során kialakult funkcióbeli változására, a városszerkezetre való hatására.

5. ábra: Miskolc, városkapuk

forrás: Dobrossy István: *Miskolc története III/1. 1702-től 1847-ig*

Miskolc középkori és kora újkori közlekedés-történetében, az országutak és a városkapuk között a csabai vagy mindszenti, a Hunyad utcai, vagy győri (diósgyőri), a Fábán úti, vagy Fábán kapui, a Boldogasszony, vagy szentpéteri ill. legkésőbb a Zsolcai-kapui út elnevezésekkel találkozunk.

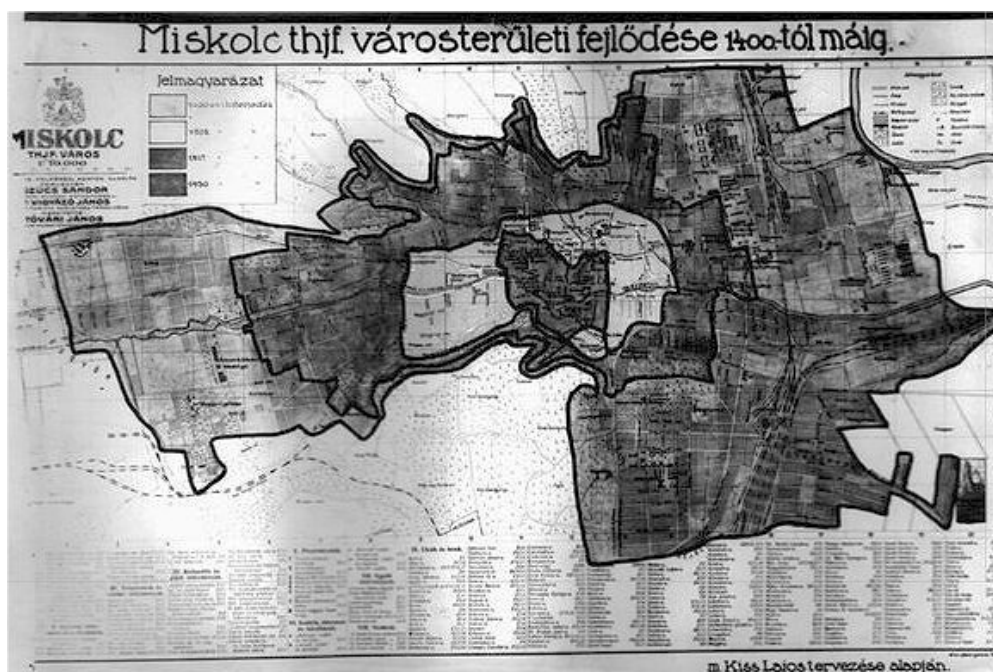
Ezek a kapuk, Nyugatról a Győri, Északról a Szentpéteri, Keletről a Zsolcai, ill. Délről a Csabai-kapu, Miskolc meghatározó főútvonalai voltak, melyeken keresztül vezetett az út a belváros, vagyis a város lakott részei felé majd az utazók és kereskedők a kapukon át folytathatták útjukat.²

² *Miskolc írásban és képekben, 8.köt. Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003*

Kivéve a Fábián kaput, amely nem országútra, hanem a város szántóföldjére vezetett. Hasonló volt a Meggyesalja utcai kapu, ami az Avas aljai gyümölcsösöktől a diósgyőri szántóföldekre vezetett.

6. ábra: A térkép Szendrey János : *Miskolc története és egyetemes helyirata c. monográfiájában* (Miskolc, 1886-1911) jelent meg. II. Rákóczy Ferenc Megyei könyvtár tulajdona

7. ábra: Szűcs Sándor Miskolc térképe 1929-ből, amelybe Marjalaki Kiss Lajos várostörténész illesztette Miskolc területi fejlődését 1400-tól 1950-ig.
forrás: http://www.miskolc.koh7.hu/05_archiv/01-miskolc/cd/alap3.htm

A város különlegessége az 1771-től emlegetett Sötétkapu, amely nem egy utca, hanem magának a boltozatos kocsibejárónak az elnevezése, és amely a középkori piac-teret lezáró mintegy belvárosi „átengedő” funkcióval rendelkező kapu volt. A 18. század végéig a Pestről érkező, Sajószentpéter felé tartó forgalom ezen a kapun át haladt, de nem volt vámszedő hely. Mellette áll a Rákóczi-ház, ami a város egyik legrégebbi barokk stílusú lakóháza, ma a Miskolci Galéria Városi Művészeti Múzeum működik benne. Ez a két épületegyüttes jellegzetes pontja a főutcának. Az épületet a Sopron vármegyéből idetelepült nemes és vagyonos Dőry család építtette 1652 körül. 1702-ig ez volt Miskolc első emeletes polgárháza („felháza”). Az utcai homlokzaton látható nagyméretű Aspremont-címer arról tanúskodik, hogy egy ideig ez a család is birtokolta az épületet. II. Rákóczi Ferenc többször is megszállt benne, sőt 1704-ben és 1706-ban itt, azaz a Dőry-kúriában rendezte be főhadiszállását.

8. ábra: Sötétkapu a Széchenyi utcáról (jobbra a Rákóczi-ház, Miskolc Galéria)
forrás: <http://hu.wikipedia.org>

Az országutak és a város találkozási pontjaiban a középkor legvégén, a kora újkor első évtizedeiben a nagyobb városok mintájára Miskolcon is kapuk létesültek. A kapuk a Miskolcra és a városból kifelé vezető utak és a város utcáinak találkozásánál létesültek. A középkori források még nem említik a kapukat csak a város széléről illetve végéről beszélnek.³

³ *Miskolc Története III/2. , Dobrossy István, 2000*

3.2. A várost körbekerített „védmű”

A „kapuk” részét képezték a város sáncának, ennek az egyszerű, mezővárosi kerítésnek, palánknak. A sánc előtt, a sánc magasságának megfelelő árok volt.

A miskolci kapukat nem a szabad királyi (kulcsos) városok, sok helyütt máig fennmaradt vastag, kőből készült városfalakba épült kapuknak kell elképzelni, hanem a többi a mezővároshoz hasonlóan Miskolc is a szabad „mezőn”, falak nélkül épült. Tehát a hódoltság korában zárható, erős kapu nem védte a várost, de bizonyos védelmet nyújtott a város árka vagy sánca, amellyel a települést körbevették. Ezt az egyszerű védművet először a 16. század közepén említik.

A városkapuk az évszázadok során, a város növekedésével folyamatosan változtak helyüket és mivel ezek a várost körülvevő sáncokat szakították meg, amikor a kapuk „mozogtak”, ahol lehetett a város sáncait is újra építették. A 16. század közepe és 18. század közötti évszázadban öt ilyen alkalomról tudunk. Első a mohácsi csata vesz után, de 1562-őt megelőzően a törököktől való félelem volt az oka a város sánccal történő körbevételének, második alkalommal 1690-ben ásták újra az árkokat, 1703-ban a sáncokat töviskoszorúval magasították és erősítették meg, aztán 1711-ben Rabutin császári generális garázdálkodása után volt szükség ezekre a munkákra. Utoljára 1739-ben, a pestis járvány távoltartásának reményében húztak kerítést a város körül.

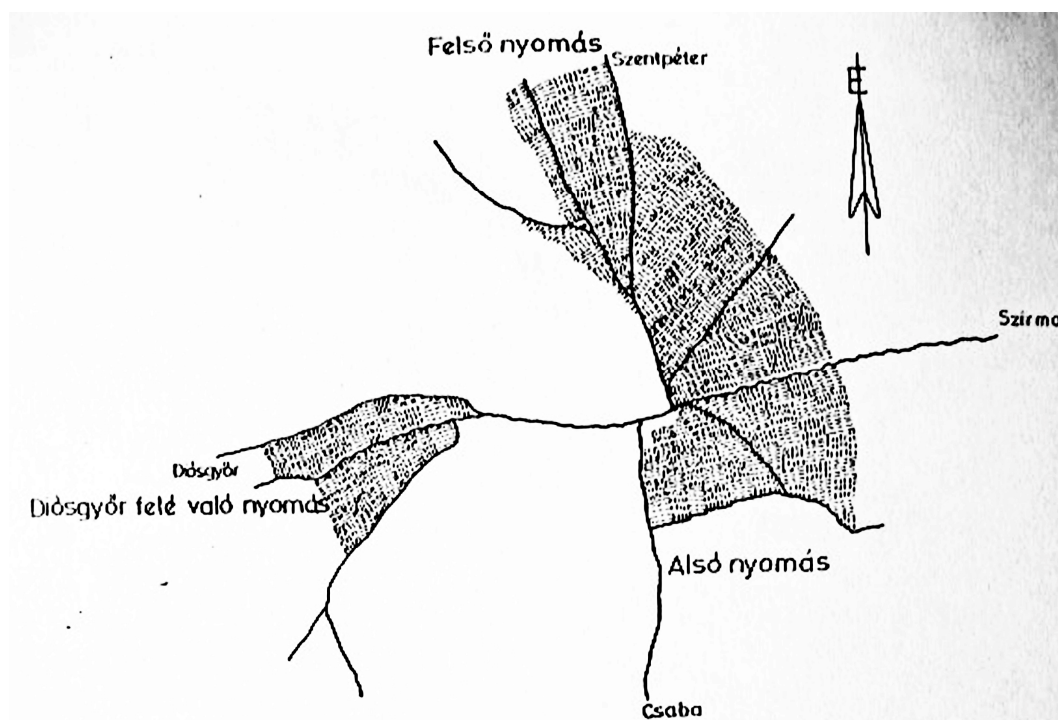
A váraljai mezővárost, Diósgyőrt a 16. század végén körbekerítették, mivel a vár már nem töltötte be egykori védelmi funkcióját. 1558-ban Révay Ferenc kamarai igazgató a végvárakról írott jelentésében jegyzi fel, hogy *„nagy munkával éppen most kerítik be kerítéssel a nagy területen fekvő várost (magno quoque labore amplum oppidum Diosgeoreense sepibus cingitur).”* Ezt újítják meg a 17. század elején, ugyanis 1610-ben a vármegye határozata értelmében *„Diósgyőr várassa kerítésére minden egy-egy kapu négy-négy szál palánkfát és egy szekér vesszőt tartozik vinni, és két gyalog embert. Az palánkfának hossza negyedfél öl legyen.”*⁴

⁴ B.-A.-Z. m. Lt. 501/I. 3. köt.772. = Borsod vármegye nemzeti közgyűlésének iratai jegyzőkönyvek másolatai

Az így készült kerítés nemcsak Diósgyőr mezőváros, hanem a vár és katonaságának, urainak biztonságát is szolgálta.

A palánk, kerítés építése, karbantartása végighúzódik a hódoltság korán, hiszen 1631-ben, „mivel a diósgyőri vár falai részben már ledőltek, és a várost körbevevő palánkkal még nem készültek el”, a vármegye ismét Diósgyőrbe rendeli minden porta után a munkaerőt és a vesszők hordását.⁵

Miskolc árka és a kapuk csak a lakóházak biztonságát szolgálhatták, a határ sőt egyes telkek, kertek ezen túl feküdtek. A miskolci határ topográfiájára a legteljesebb forrás az 1702-es Kötelkönyv, amely Miskolc határát klasszikus háromnyomásos földhasználati rendszerben mutatja, három határrésszel: az Alsó, Felső és a Győr-felé való nyomással. A három nyomásnak vagy járásnak a határ topográfiájában való elhelyezkedésében segíthet a városról készült kéziratos térkép.

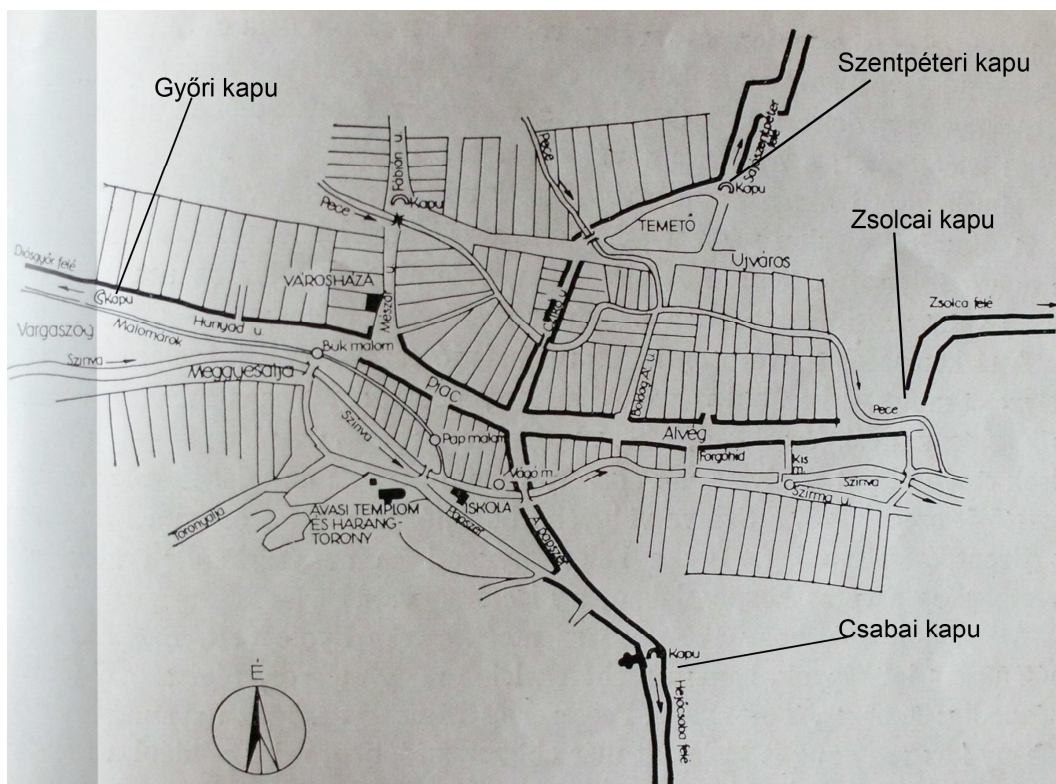
9. ábra: Szántóföldek Miskolc határában a 17. század végén
(Miskolc első 1759-es Hugo Haasel térképének felhasználásával.)
forrás: [HOM HTD II.326. GYULAI É.- TÓTH P. 1993.42-43.és 1.kép.]=
Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentáció, II. Térképtár.

⁵ B.-A.-Z. m. Lt. IV.501/a. 5.köt.21.] = Borsod vármegye nemzeti közgyűlésének iratai. Közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek

A térkép igazolja, hogy a szántók a várost kelet, és nyugati felől határolják, s a keleti határrész jóval nagyobb, mivel itt az Alsó és Felső nyomás összeér a Szinvánál, mint természetes határvonalnál. A Felső-Alsó megkülönböztetés éppen a Szinván felül (északra) és alul (délre) osztja meg a határt, így érthető, hogy miért nevezhették a Felsőt Szentpéteri járásnak is, s miért lehetett az Alsó neve: Csaba felől való nyomás.⁶

Az 1702-ben készült városi telekösszeírás, a Kötelkönyv, a Hunyad utca végén lévő zsellérházakat „*belől az váras kapuján (vagy árkán)*” helyezi el, melyekhez „*a város árkán kívül egy- egy kis darab kenderföld*” tartozik, a fundus szélességében. Marjalaki Kiss Lajos rendkívül igényes egyeztető munkájának köszönhetően az 1702-es évi Kötelkönyvet alap adatul felhasználva teljes hitelességgel készítette el Miskolc rekonstruált alaprajzi térképét. (Kötel: Nagy Lajos király 1342-1382 korától élő telekrendszer. Négy család tartozott egy kötelbe, és a kötelnek járulékaik voltak: szántóföld, rét esetleg pince.) Ebből arra lehet következtetni, hogy a telkek határában lévő sánc szakaszokat a birtokosoknak kellett karban tartani.

⁶ Gyulai Éva: *Helyek és helyszínek egy kora újkori mezővárosban. Miskolc topográfiája a XVI-XVII. században. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Évkönyve VIII. (1997)*

10. ábra: Miskolc 1702-ben

Marjalaki Kiss Lajos által rekonstruált alaprajzi állapot
forrás: Miskolc Története III/2. , Dobrossy István , 2000

1659-ben nemzeti Kecskeméti István a vármegyének szánt panaszlevelében írja, hogy „a pást-felé való nyomáson az város kerítésén kívül az égető páston”, (pást=füvel benőtt legelő) a várostól északra lévő irtvány földjét gyalog és szekérrel tapossák a város lakói.⁷

1676-ban a vármegyei jegyzőkönyv ismét megemlékezik az ásott árokról, megint csak a jelenlegi Tetemvár környékén (Szentpéteri kapu), „a város falain, avagy árkán kívül lévő pincéket” említve. (extra moenia seu oppidi Miskolcz in suis cellariis).⁸

Ezt az árkot 1690. december 5-én valószínűleg megújították, mert a városi számadáskönyvben költséget jelentett, hogy „bíró uram az böcsülletes tanáccsal az város árkát osztván mérték szerint a házak után”.

⁷ BAZ. m. lt.IV. 501/c.X.III.245.] = Borsod vármegye nemzeti közgyűlés iratai, Acta judiciária prothocollata.

⁸ BAZ m. lt.IV. 501/a. 1676.május 6

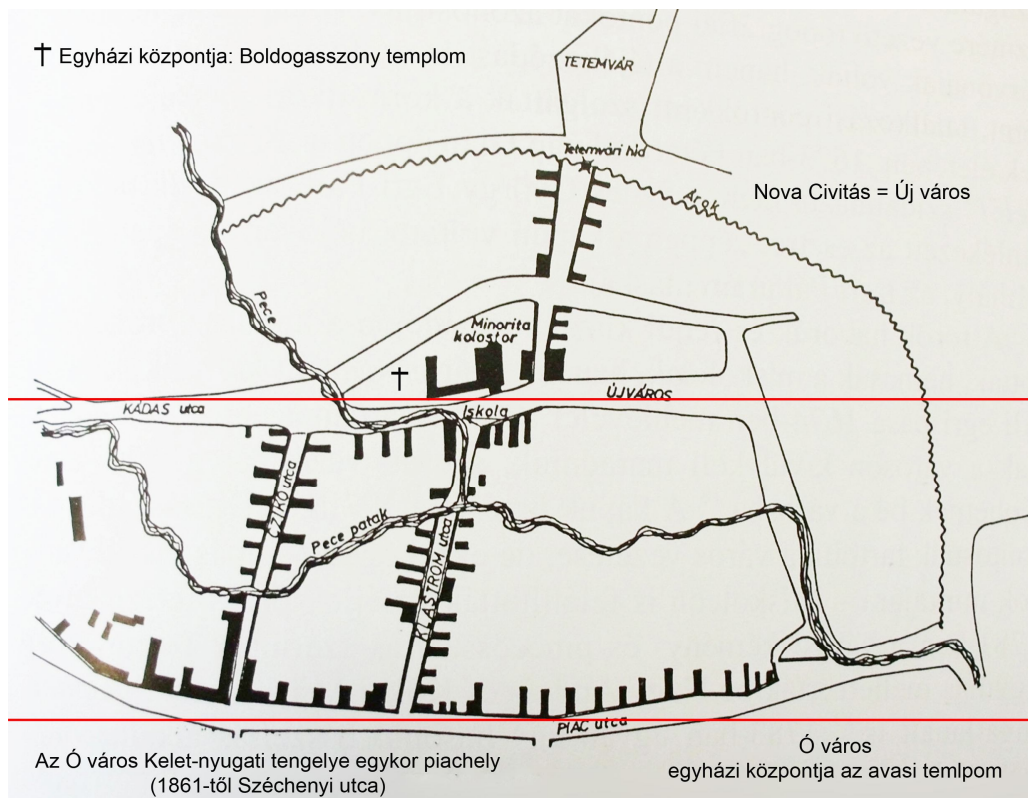
Ez a kiosztás minden bizonnyal az árok megújítását, megtisztítását célozta.⁹

A kapuk pontos ábrázolását nem ismerjük, de sorompóval és őrházzal rendelkező, fából készített, sövénnel átfont szerkezetre gondolhatunk, amik egyúttal vámszedő helyek is voltak. A város árkának nevezett korabeli sáncon a kor technikai színvonalának megfelelően, sövényből, deszkából, gerendából épített palánkot képzelhetünk el. Az árok és palánk építésének technikája jól ismert a korban, így építették meg a XVI. században a Diósgyőr körüli palánkot is. Innen tudjuk, hogy a palánk agyaggal tapasztott magas sövény, un. patics volt, melyet két egymással szemben párhuzamosan leásott gerendasor köré fontak, majd a sorokat külön-külön befonva a két vessző fal közé nedves agyagot vagy földet dögöltek, ezt betapasztva esetleg befedve készült el a mű. A palánkot arra a földhányásra húzták fel, amely az elé ásott árokból került ki, így magasabbá téve a kezdetleges gyűlékony védművet.¹⁰

1739-ben a kassai katonai parancsnok felhívta a város figyelmét, hogy töviskerítése és árka már rossz állapotban van, és e fontos védmű megújításra szorul. Tehát az újkori városkép fontos eleme, az ásott árok és töviskerítés, amely a Tetemvárat (temető) is elválasztotta a település ősi utcáitól, ez a XIX. század végére eltűnt.

⁹ Nyíry Dániel *Miskoc város régi számadáskönyvei. Történeti és Régészeti Közlemények 1926-1927.* 4. p.

¹⁰ Gyulai Éva: *Helyek és helyszínek egy kora újkori mezővárosban. Miskolc topográfiaja a XVI-XVII. században. A B-A-Z ML. Évkönyve VIII. 1997.* 59-136 pp

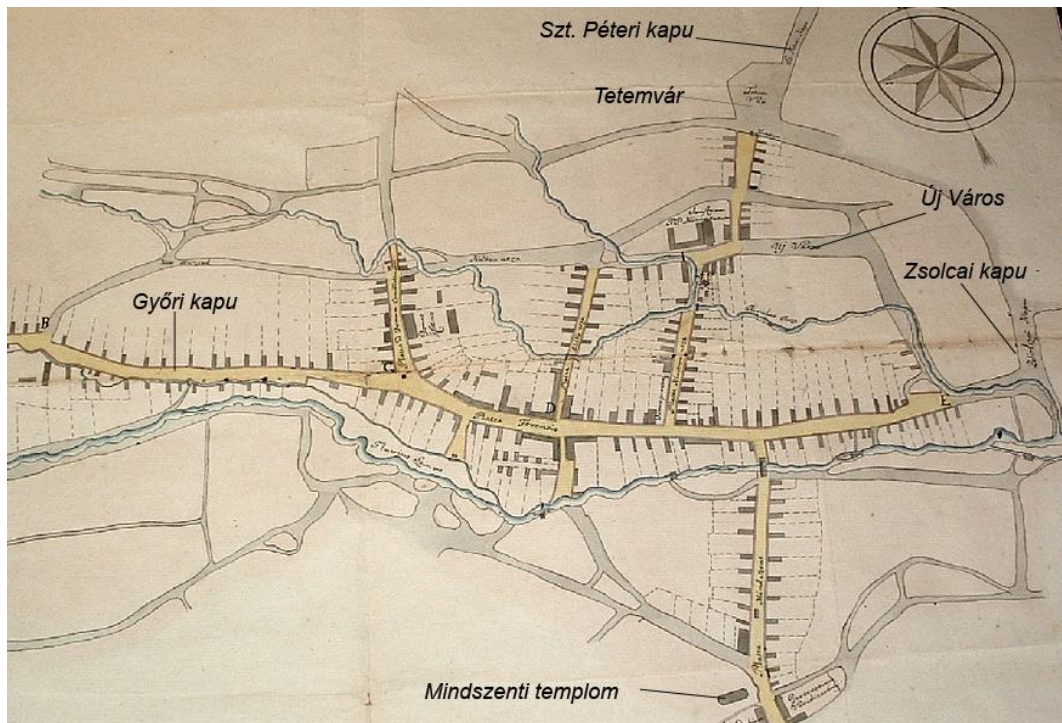
11. ábra: A város árka és a Szentpéteri kapu környéke a XVIII. század közepén
 forrás: *Miskolc Története III/2. , Dobrossy István, 2000.*

A Miskolcra Csaba felől, a Csabai-Mindszenti kapun keresztül vezető országút évszázadokig a mai Rákóczi-Kossuth-Zárda (ma Hősök tere), tovább a minorita templomnál kanyarodott a mai Tetemvár felé. A 18. század legvégén húzták meg telkek kisajátításával a Kazinczy, majd később a Szemere utca nyomvonalát. 1845-ben a Szinva hídtól északi irányba vezető út neve már: a *Szentpéteri kapura menő utca*.¹¹ Miskolcra kivezető országútra állított Szentpéteri kapunak, mint fontos topográfiai pontnak mai nevét csak igen későn, a 17. század közepén említi írásos forrás, pedig a többi – Diósgyőri, Csabai (Mindszenti)- kapuval együtt feltehetően a török kor elején létesült a város sáncával együtt, valahol ott ahol a Tetemvár tér, illetve a mai Petőfi áll.

Az utolsó felújítást követően a sánc és árok fokozatosan elveszítette jelentőségét, a város kinőtte azt. Így lassan emlékké váltak „a történelmi határok”.

¹¹ BAZ m.Lt. IV.1501/a.71.köt.200.p.= BAZ. megyei levéltár Miskolc város levéltára. A város tanácsának iratai: Közgyűlési jegyzőkönyvek

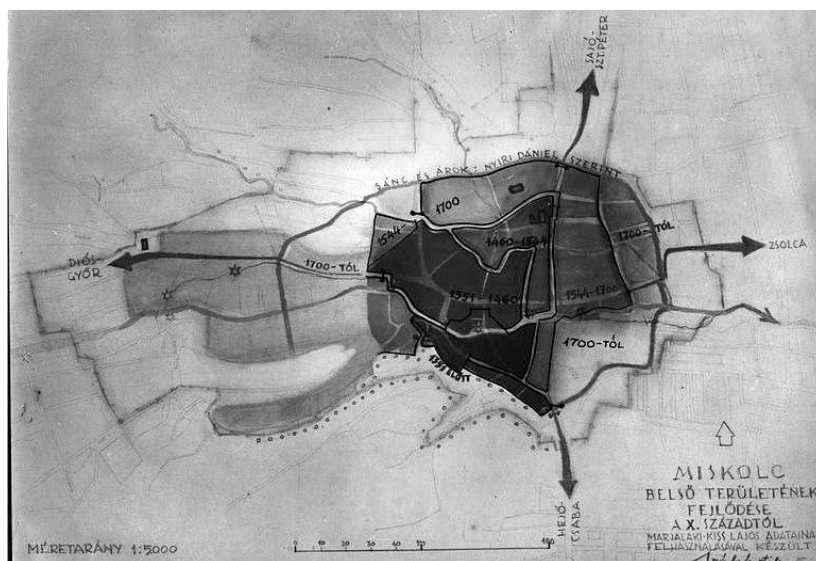
1868-ban a piaci rendszabályokban még említik ugyan a város árkat vagy sáncát a Búzavásár közelében, de a legújabb korban már csak a miskolci kapuk idézik fel annak a városnak a képét, amely a töröktől, hajdútól és császári katonáktól védelmezte javait, biztonságát, integritását.

12. ábra: A Reindl Ferenc-féle Miskolc térkép 1781-ből. A lenti részen a Mindszenti templom és az ispotály látható, mint a város határa.

forrás: http://www.koh7.hu/5_irasok/091101_nepkert/02_maps.html

3.3. A „kapuk kezdete”, szerepe a városszerkezetben

13. ábra: Miskolc belső területének fejlődése a X. századtól
(a térkép Marjalaki-Kiss Lajos adatainak a felhasználásával készült)
forrás: http://www.miskolc.koh7.hu/05_archiv/01-miskolc/cd/alap3.htm

3.3./a. Szentpéteri kapu

A város északi részén a Szirmabesenyő felőli kapun át vezetett az országút Szentpéter felé, **1657- ben már Szentpéteri kapunak** hívják, amikor a városi jegyzőkönyv egy pincét említ a Szentpéteri kapun kívül, a temető előtt.

A település északra eső határa (Tetemvár környéke) már a középkortól a távolsági közlekedés egyik fontos pontja volt. A Pest felől észak felé tartó, s Miskolcon áthaladó országút itt hagyta el a Szinva-parti helységet, s vezetett tovább Szentpéteren át a Sajó-réven keresztül Észak-Borsodba, s tovább Gömörbe. 1864-ben, amikor Pesty Frigyes összegyűjtötte az országban használt földrajzi neveket, s tudakolta eredetüket is, a miskolciak így magyarázták a Szentpéteri kapu nevét: „Mivel erre viszen ki Miskolcból az országút Szentpéter fele, Gömör vármegyével erre tartatik fel a közlekedés.” 1830 körül egy bécsi utazó egyenesen a felső-magyarországi bányavidékre vezető útnak mondja, amikor az írja: „a szomolnoki országút Miskolcra Sajószentpéteren át vezet”.¹²

¹² Miskolc története II/1., Dobrossy István, Árok és kapu, Gyulai Éva, (Die Schmöllnitzer-Straße von Miskolci führt zuerst nach dem Orte Szent Péter Krickel, 1830. 141. p)

3.3./b. Csabai kapu

A város Csaba felőli kapuja **1618-ban bukkan fel** egy zálogos levélben: „*Seraphi Imrétié Bakos Dorkó vallom... az Mindszenti-kapunál lévő nekem jutott nemes földemet tizenhárom forintban, zálogban nemes Bakos János öcsémuramnak*”. Ugyanezt a kaput 1686-ban is említik, ekkor hajdúk törnek a kapu felől a városra: „*Király János nemes, 48 éves: Török István mikor hajdúival Miskolcra jött, a Mindszenti kapunál hajdúi rögvest otthagyták, és ellenség módján a városra törtek.*” **A 17. században** már ismert Miskolc déli bejáratának későbbi neve is: **Csabai kapu**. 1685-ben Szepessy Pál és felesége Csuda Zsuzsanna záloglevelet ad egy szőlőről: „*Meghalván Kis Tóth Tóbiás, ki Miskolc városának az Csabai kapunál lévő Tízköves nevű oldalán az mi saját örökségünkön épített volt dézsmájára egy darab szőlőt*”. A Csaba, Csabai út a 13. század elejétől, mint a Miskolc nemzetség egész ágának birtoka, illetve az azon átvezető országút ismert. Ez az utunk tehát több, mint hét évszázados múltat őriz. Csaba és Miskolc közötti jelentős távolságot „megfelezte” a Vörös rák csárda, amelyet a hejőcsabai Bárczay-család birtokán létesített egy bérlő. A Mindszent, Mindszenti kapu elnevezés későbbi. Összefügg a Miskolc nemzetség tapolcai monostorának, temetkezési helyének pusztulásával. 1537-ben esett áldozatul a Mohács utáni belső viszálykodásoknak. Az itteni bencés szerzetesek betelepültek Miskolc határába, s Mindszent néven alapítottak települést. Mindszentnek külön bírāja volt, és 1712-1879 között Miskolctól önálló is volt. Ezt követően az első településrészt olvasztotta magába Miskolc magisztrátusa. A Mindszenti kapu a mai barokk templomtól kissé délre állhatott.

3.3./c. Zsolcai kapu

A legifjabb városkapunk, a **Zsolcai kapu**. Első említése 1742-ből maradt fenn. Ekkor a városbíró számadása rögzíti, hogy „...a város Zsolczai kapujában két strázsa állíttatik.” A Zsolcai kapu a mai vásártértől (Búzatér) Keletre, de a 19. század utolsó harmadában épült, és Gömör megyébe vezető vasútvonaltól nyugatra volt. Ennek oka az, hogy a Sajó folyó töltése a Szinva torkolatától beljebb volt. A városkapu helyén a 19. század végén épült a város császári és királyi Vörös hadseregének laktanyája, amely 14 tömbből álló kaszárnya volt, és gyalogsági állomány tartózkodott benne. Az 1920-as lakásépítési program során főbejáratával szemben indult a Soltész Nagy Kálmán utca, amely a belváros forgalmát volt hivatva keletebbre „tolni”. Az utca két oldalát a nyitó szakasza 3-4 emeletes bérházak övezik, majd vasutas bérházak után családi házas övezeten halad át az utca.

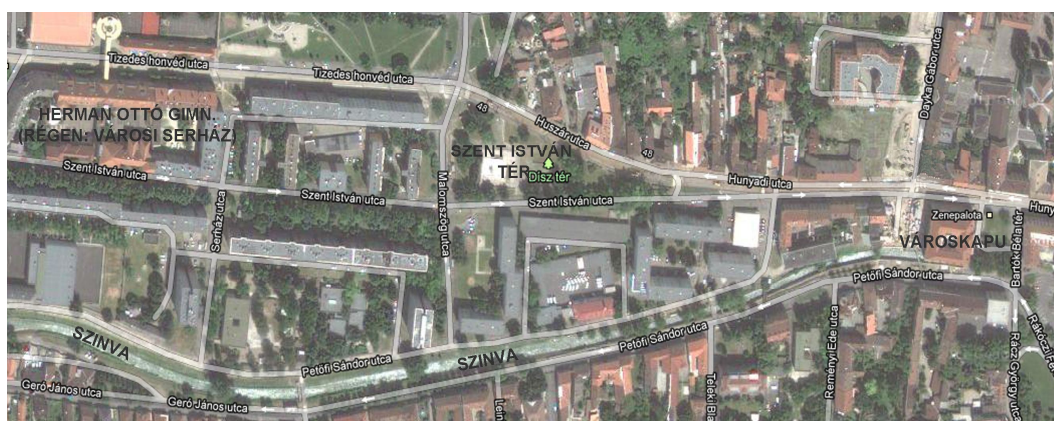
A miskolci források az országutakra állított kapukat egyben, mint a határba, a gazdálkodás helyszínére illetve az egyik temetőbe kivezető helyeket tekintik. A kapuk nemcsak határvonalak, hanem tájékozódási pontok, fontos helyek találkozási pontok az újkor elején a miskolciak életében.

A török háborúk idején a kapukra őrköt állítottak. A kapuk őrzését a XVIII.-XIX. században is fontosnak tartotta a város vezetése, és ezzel együtt - más újkori városok mintájára - Miskolcon is felállították az éjjeli őrzés intézményét.

Háborús időkben megnőtt a város kapuinak szerepe, 1848-ban is katonai őrköt állítottak a kapukhoz. A Városkönyv bejegyzése szerint nemzetőröket, polgári biztosokat rendeltek a Diósgyőri, Szentpéteri, Zsolcai és Csabai-kapukhoz a jövő-menő szekerek, gyalogosok ellenőrzésére. Ugyanezen évben a harcok miatt már ágyúkat kellett a kapuk és a város védelmére felállítani, ezeket ugyancsak a nemzetőrök őrizték.

3.3./d. Győri kapu

Miskolcnak és környékének a Miskóc nemzetség leszármazottjai voltak tulajdonosai. A diósgyőri vár és az északra eső területek az Ákos nemzetségbeli Ersze bán és főleg fia István nádor „területe” volt. Ő telepítette a pálosokat is birtokára, mint egyetlen magyar alapítású rendet. Egy 1313-ból származó birtokadománya a miskolci szőlőkultúra legkorábbi dokumentuma. Az 1312. évi rozgonyi csatában mind két birtokos kegyvesztett lett és birtokaikat Károly Róbert (1308-1342) a Gömör megyei Balog nemzetséghez tartozó Szécsy családnak adományozta. 1312-1364 között Miskolc és Diósgyőr földesúri birtokosa Szécsy Dénes volt. Tőle cserélte el ezeket a birtokrészeket Nagy Lajos király, és így lett koronabirtok mindkét település. Innen érthető, hogy a két települést összekötő úton Miskolc számára fontos városkaput helyezett el. A legkorábbi kapu a mai Bartók téren állt, majd ez a Kis- Hunyad és Nagy- Hunyad találkozásáig (a mai Szent István térig) tolódott ki, ahol malom volt a városkapu mellett. 1715-ben a Városi Serház (a mai Hermann Ottó Gimnázium) még a város határán kívülre, koronauradalmi területre esett. A városkapun kívül katonai gyakorlótér, két téglagyár és két malom működött. (Egyik köles hántolóval és kendentörővel volt ellátva.) Mint ahogy ennek a területnek a parcellázása éppen úgy Újdiósgyőr kiépülése is már a 20. század városfejlődésének következménye.

14. ábra: a 14. század körüli "Győri városkapu" és a 18. századi Városi Serház helye egy mai légi fotón
forrás: google earth

4. A „kapuk” városrendezési kérdései 1854-1899 között

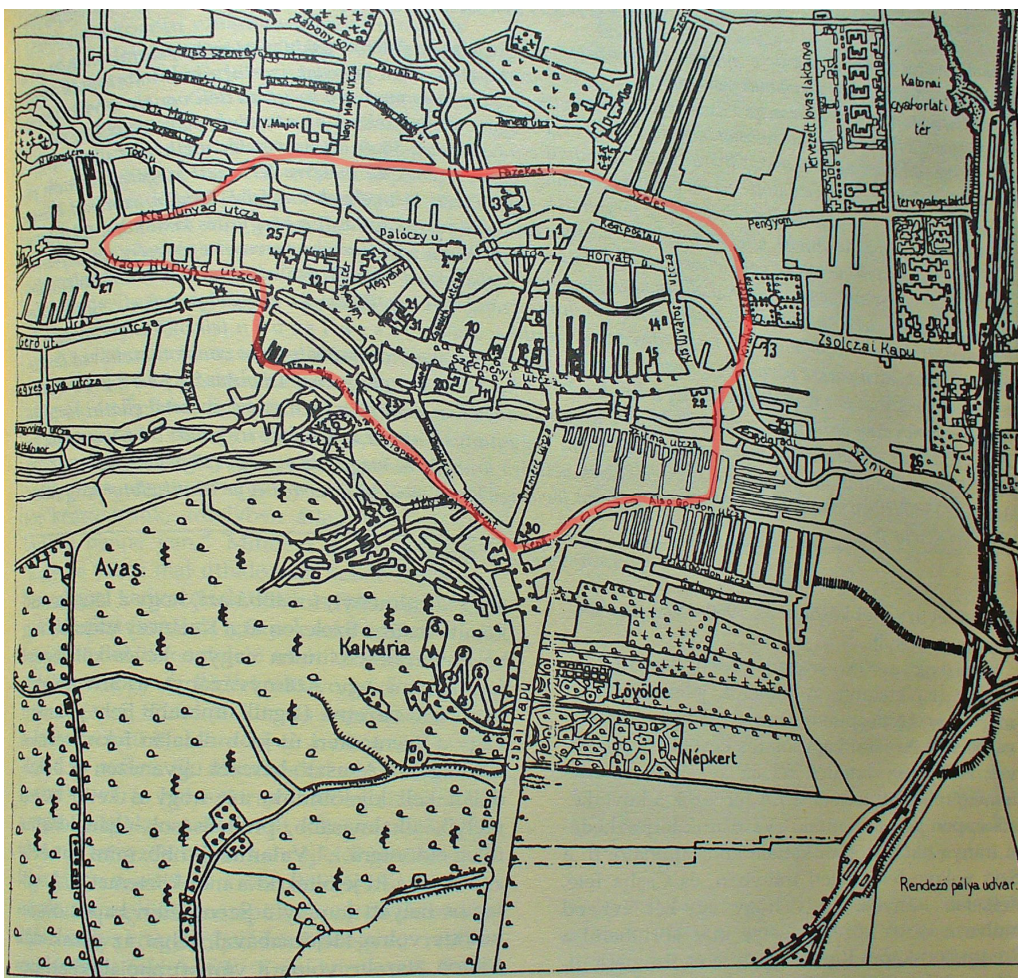
**15. ábra: 1906 körül készült térkép
Nyugati-déli irányú terjeszkedés
(II. Rákóczy Ferenc Megyei könyvtár tulajdona)**

Miskolc első térképrajza, pontosabban telkes térképe Domby István nevéhez fűződik, ami 1817-ben készült, házak, utcák, pincék jelölésével.

A 19. század közepén készült feljegyzések szerint Miskolc lakosainak száma, és ezzel párhuzamosan a lakóházak száma is lényegesen gyarapodott. A beépített terület is ezzel együtt változott, bővült, a déli és nyugati irányban terjeszkedett (Csaba és Diósgyőr irányában).

Miskolc Építési Szabályzatának (MÉSZ) „előfutára” a 1867-ben létrejött „Szépészeti Szabályzat”-ban fogalmazzák meg először, hogy a szabályok betarthatósága miatt, Miskolcot kül- és belvárosra osztják. Így a belváros a Zsolcai-kapunál kezdődött, a Búza-tér nyugati oldalán emelt töltés mellett folytatódott, majd a Fazekas utcán a Városmajorig (ma: Tűzoltóság) tartott. A Major utca (ma: Dózsa György) a két Hunyad utca a Sárga fürdőig (ma: Hunyad u.21.sz.) jelentette a nyugati határt, majd a Papszer következett Mindszentig, innen a Csabai-kapu és a Szirma utcák

következtek egészen a Tegléd-fürdőig (ma: Szinvapark). A Búza-tér és Szinvapark közötti rövid útszakasz volt a Király utca (ma: Ady E.u. vagy másneven Ady híd) itt zárult a belváros. Az ezen kívül esett utcák házai már a külvárost jelentették, ahol a „büzös” kézműves mesterségek, „ipari” üzemek, ill. a jószágartó gazdaságok, iparosok és gazdák települtek. Rájuk „enyhébb” közegészségügyi szabályok vonatkoztak.

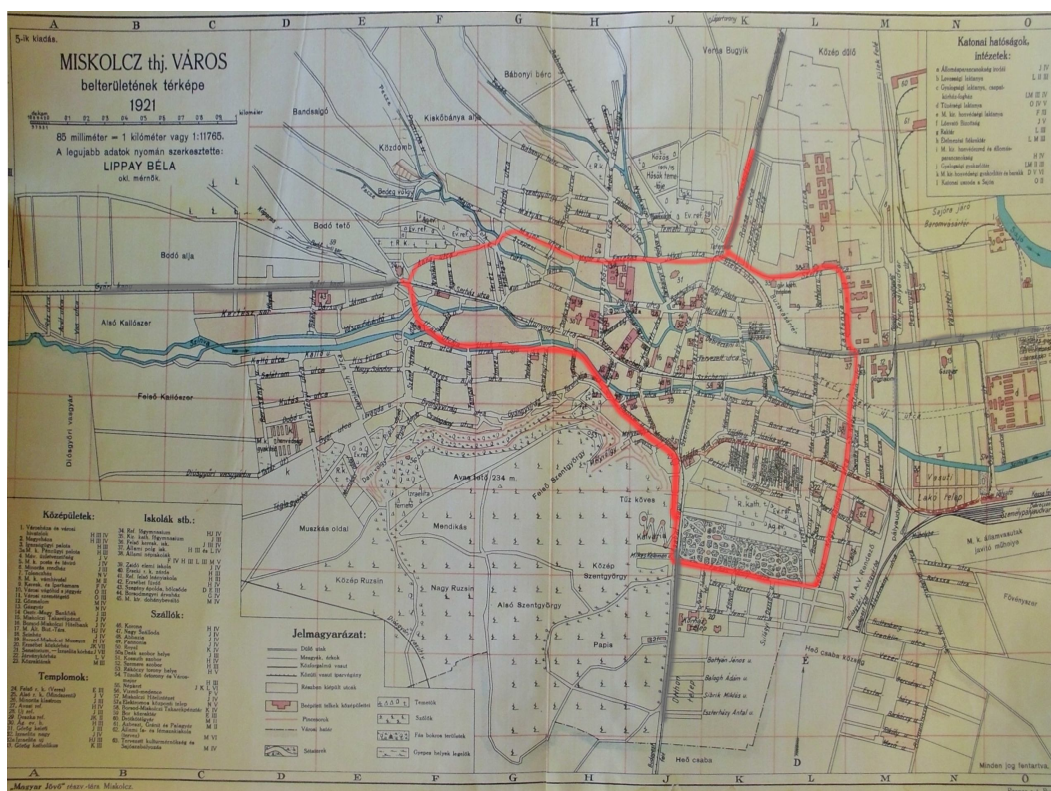

16. ábra: Miskolc kül- és belváros határa egy 1884-es térképen
 forrás: Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 9.köt. 255.old.

A városkép átalakulása nem a gazdasági és társadalmi változások függvénye volt, hanem a Pece- és Szinva patak vizének elvezetése jelentette a legnagyobb problémát. A Pece a város északi domboldalairól gátolatlanul ömlött a Szinvába, az akkor még malmokkal, építményekkel tűzdelt Szinva sem tudta akadálytalanul a vizet elvezetni és ez okozta a város egyik legnagyobb pusztulását, az 1878. évi árvizet.

Az árvíz utáni újjáépítés megkezdéséhez új építési szabályzatra, a város arculatának formálásához új rendezési tervre volt szükség.

Az 1879-en készült új szabályzat értelmében, új határt húztak külváros és belváros között. A belváros a nyugati - keleti irányban a Zsolcai-kapui sóháztól (ma: Megyei Rendőr-főkapitányság épülete) a Szent Anna templomig (ami ma a Győri kapu kezdeténél áll), északi-déli vonalon a Szentpéteri-kaputól a Népkertig tartott. (A Népkert ma a Csabai kapu bevezető szakaszánál található).¹³

17. ábra: Az 1878-as árvíz utáni új kül-és belváros határok
 1921-ben Lippay Béla által készült térkép
 (II. Rákóczy Ferenc Megyei könyvtár tulajdona)

Az első, majd a második „kényszer” szabályozási tervzet szerint, egyedülálló szerep jutott a történelmi városkapuknak, hiszen a később ezekből kialakult utcákhoz, mint „kulcspontokhoz” igazodtak és tervezték meg a város arculatát, urbanisztikáját.

¹³ Miskolc írásban és képekben 9.köt., Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003

4.1. Szentpéteri kapu

Az út, amely ezen a kapun keresztül vezetett, a Sajó völgyének egyik legjelentősebb mezővárosával, Sajószentpéterrel kötötte össze Miskolcot, illetve azon keresztül a gömöri bányavidékkel és Északnyugat-Magyarországgal, amely területek felé a miskolci kereskedők tevékenysége is irányult. A kapu tehát a Miskolchoz legközelebb eső mezővárosról, Sajószentpéterről kapta a nevét. A négy égtáj felől érkező főutak mentén vámépületek álltak, az ittenit 1960-ban bontották le.

A „kapuk kezdete” és szerepe a városszerkezetben című fejezetben már leírtuk a Szentpéteri kapu kialakulását, elnevezésének körülményeit. Ennél a résznél, egy itiner alapján teszünk rövid „sétát” és ismertetjük a településrész főbb jellemzőit. A Szentpéteri kapu beépítése, városszerkezeti szerepe sokat változott évszázadok alatt, de az akkori „támpontok” elnevezései ma is élnek a köztudatban.

A Szentpéteri kaput a belváros északi részével a Búza tér köti össze, de idesorolhatjuk a mai városképet meghatározó 2007-ben Viszlai József által tervezett Macropolis elnevezésű lakó-, és irodaház-együttest, ami a város egyik legforgalmasabb kereszteződésében a 3-as és a 26-os számú főutak találkozásánál épült, közelében a Petőfi tér és a Szeles utca, melyek a múlt században nagyobb jelentőséggel bírtak. A Petőfi tér hajdan fás piac volt. A Sajószentpéter felől jövő parasztgazdák és fuvarosok (egykori nevükön: furmányosok) itt sorakoztak szekereikkel és ölnyi tételben lehetett tűzifát vásárolni tőlük. A fáspiac egészen az 1950-es évekig fennmaradt csak ezt követően rendezték át a teret és állították fel a Petőfi szobrot. A Petőfi tér mögötti, dombtetőn magasodik a Deszkatemplom más néven Tetemvári református templom, amin külső komponálásban az erdélyi és a szatmári református templomok építészeti elemei, motívumai dominálnak. A 17. századi pestisjárvány elmúltával az áldozatokat ezen a dombon temették el egy magas hantú tömegsírban. A helyiek ezt a szomorú emlékű területet kezdetben Csontvárnak, majd Tetemvárnak nevezték el. A Tetemvár oldalán egymás felett húzódó pincesorok látszanak, de csak néhányban tárolnak bort. A régi borházak nagy részét lakássá alakították át.

A Szeles utcán a Búza térig húzódott az „ócskapiac”, egy-egy *használcikkbolt* ma is őrzi helyét. Az utcában egymást érték a kocsmák, ahová a vasgyár termékeit Pestre fuvarozó kocsisok is gyakran betértek.

A Három Huszárban egy este kocsonyát kért egy tót fuvaros, Potyka Kati, a kocsmárosné leszaladt a pincébe, felkapta a kezeügyébe eső első tányért és sebtében a vendég elé tette. Az bicskájával éppen neki akart látni a kocsonyahúsnak, amikor ijedten felkiáltott: jaj, ennek a kocsonyának szeme van, mert pislog! A kocsonyalébe valóban belefagyott egy béka, a városon pedig rajta maradt a mondás: pislog, mint béka a miskolci kocsonyában.

A Kazincbarcika, Aggtelek felé vezető főútvonalon (26-os számú) tovább sétálva, a jobb oldalon valaha lóversenytér volt, a régi miskolciak büszkesége, mert pestiek után egyedül ők építettek lovas pályát. A II. világháború utolsó kemény telén azonban a fából ácsolt lelátót szétverték és eltűzelték.

A helyén ma levegős, korszerű lakótelepet találunk, melyet oszlopként őríz Miskolc legmagasabb, 23 emeletes toronyháza. Előtte a Katowice étterem áll, ami egykor közkedvelt fogadó volt az átutazók számára. A toronyház mai képe merőben más, pedig az épületek maradtak, viszont a toronyház csupa reklám és antenna, az étterem helyén meg jóformán havonta más kínai bolt nyílik a tőlük megszokott igényes üzleti arculattal.

18. ábra a toronyház

Forrás : <http://egykor.hu/miskolc/toronyhaz/1425>

A lakónegyed után elénk tárul a Borsod megyei Kórház (Szentpéteri kapu 76.sz.) az orvostudomány és a gyógyászat észak-magyarországi központja. Az egykori város szélén, az 1950-es években, a kórházat rabok kezdték építeni, és eredetileg laktanyának készült. A kaszárnyajelleget az épületek formája és elhelyezése ma is őrzi, joggal nevezik „kórházvárosnak”.

19. ábra: a mai Szentpéteri kapu légifotón

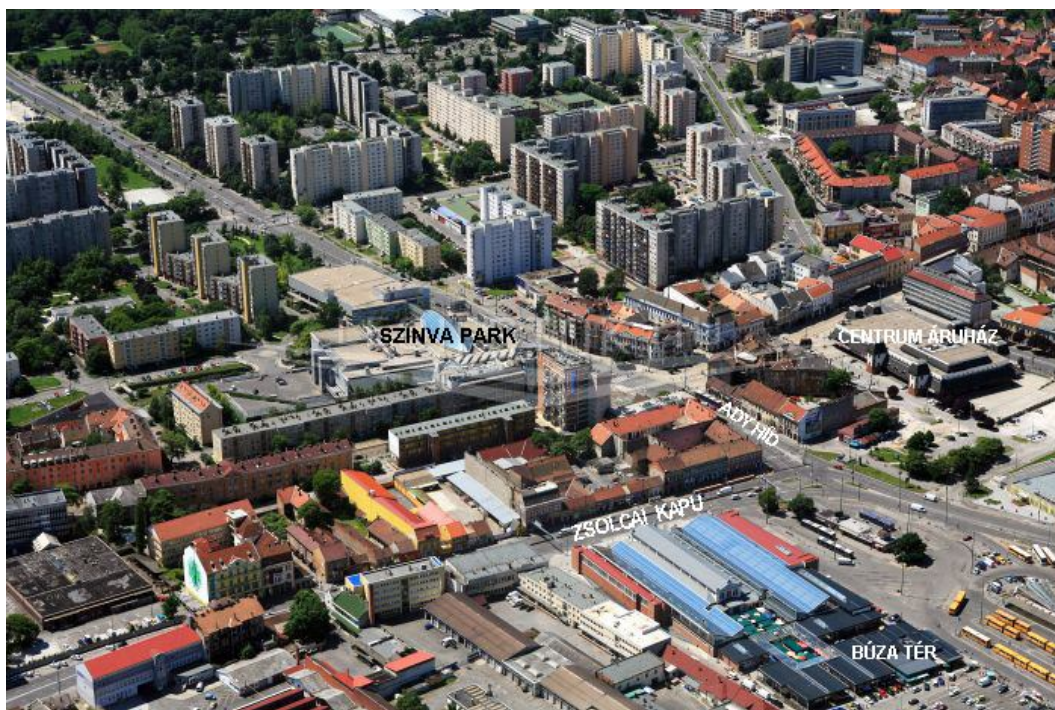
forrás: www.legifotok.hu

4.2. Zsolcai - kapu

A Zsolcai-kapu a „négy kapu” közül a „legfiatalabb”, 18. századi eredetű. Ekkor a várost még mély árok, és sánc vette körül.

A Zsolcai-kaput Miskolc szívének is nevezték, hiszen itt alakult ki az újkori Vásártér (mai neve: Búzatér), a város kereskedelmi és ipari gócpontja.

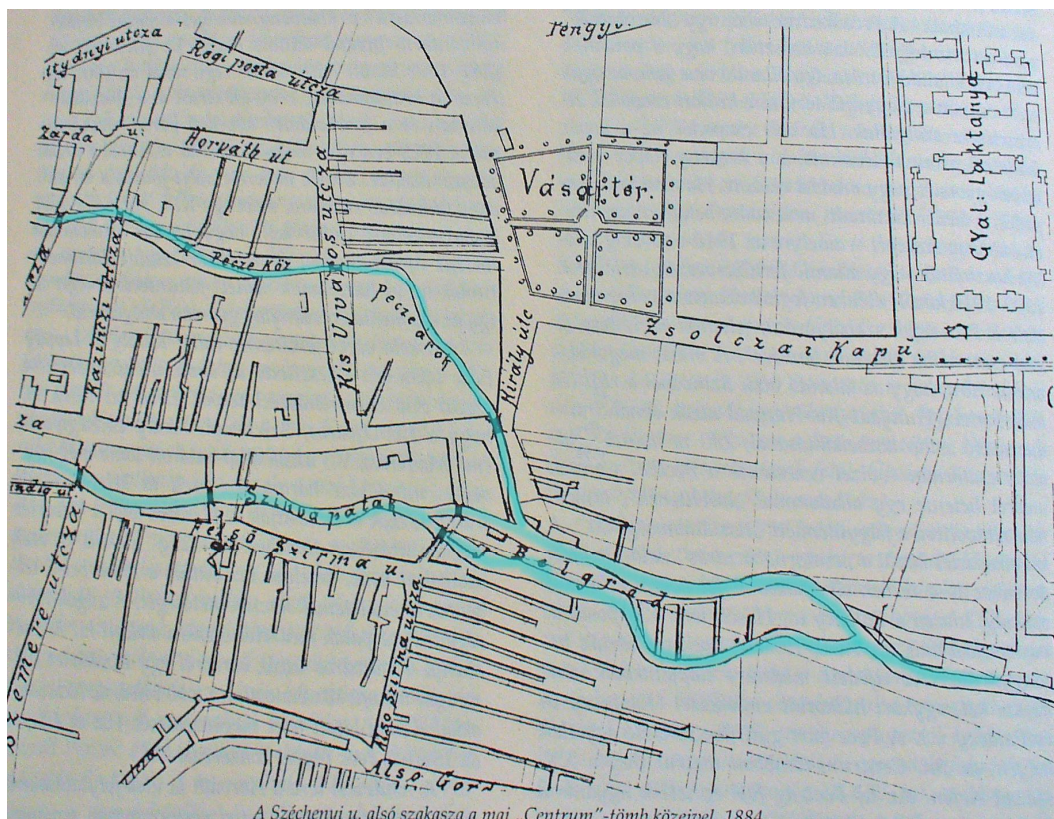
Andreas Kneidinger kamarai mérnök 1759-es Miskolc térképén, a Zsolcai-kapu térsége rét és ártéri területként szerepel. Egy 1853-ban készült térképen megfigyelhető, hogy Miskolcra Kassára, Tokajba, Debrecenbe és Ónodra induló utak Felsőzsolcáig együtt haladnak egy, a töltésen lévő országútra, amire hidakon át lehetett feljutni.

20. ábra: Zsolcai kapu ma
forrás: www.legifotok.hu

A Zsolcai - kapu térségének beépítése és a városhoz való hozzáépülése a századfordulón és a 19. század elejétől folyamatosan történt. Első említésre méltó épülete az 1813-14 körüli diósgyőri koronauradalom sóháza, majd az ehhez hozzáépített raktárak voltak. Majd később malom, gépműhelyek, és más ipari üzemek sora települ. 1898-1899-ben Gömöri pályaudvarral kiépül a város legfontosabb ipari-kereskedelmi térsége és

nagyban befolyásolja a forgalom alakulását is. A malomhoz, a palaművekhez, a gépgyárakhoz, a sodronygyárakhoz, a dohányváltóhoz, a gyapjúraktárakhoz, külön vasúti síneket fektetettek le és innen szállították az árut a Gömöri pályaudvarra. (A sínek máig megmaradtak). Ebben a térségben volt a vágóhíd a gépgyár, a gázgyár és a város szeszfőzdéje (ma: Miskolci likörgyár).

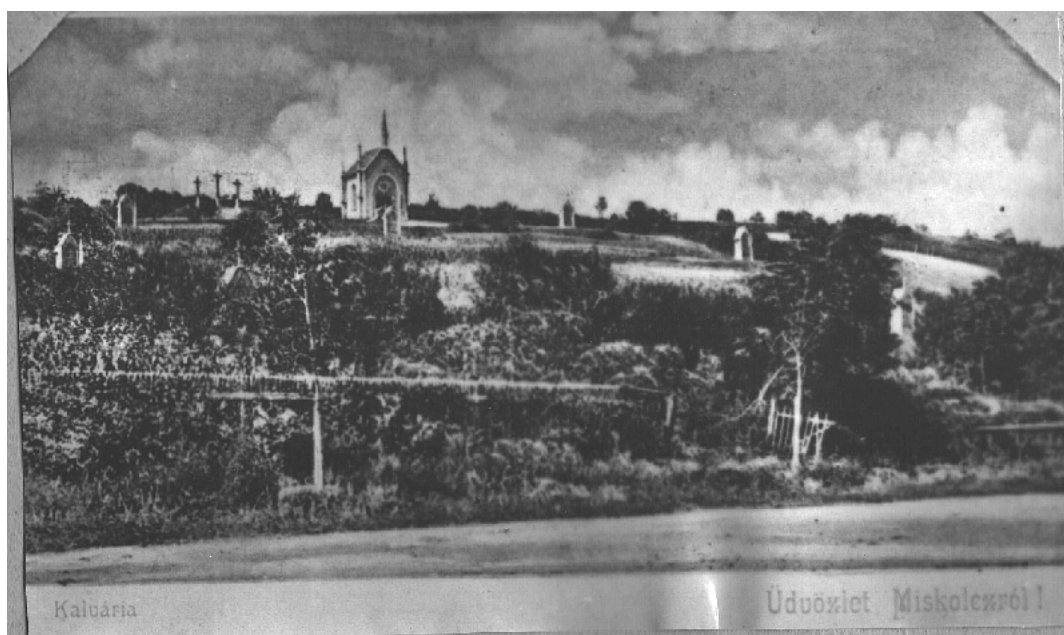
21. ábra: A Széchenyi u. alsó szakasza a mai "Centrum" tömb közeivel, 1884.

Forrás: Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 4.köt. 243.old.

A Búza tér fokozatos bővülésével a város piaci és kereskedelmi szerepe is egyre hangsúlyosabb lett. Ehhez kapcsolódva a Búza tér a helyi, de főleg a távolsági, vidéki buszforgalom központjává vált. A Búza tér vásárcsarnokát 2009-ben nyitották meg és bővítették. A helyi és távolsági buszjáratok itteni központjának áthelyezése (az egykori vasutas lakótelep helyére) újra foglalkoztatja a városrendező szakembereket.

4.3. Csabai-kapu

A Csabai-kapu jellegzetes pontja az út nyugati oldalán, az Avas lábánál fekvő Kálvária-domb volt. Legkorábban II. József korabeli térképeken jelenik meg, és ettől kezdve minden Miskolc térképen szerepel. Ma a Kálvária stációkápolnái, a sétány, és szovjet katonai temető található a domboldalon. A Kálvária-domb története 1857-be nyúlik vissza, amikor Máriássy Gábor egri kanonok megvásárolt egy 10-10,5 kataszteri hold nagyságú szőlőt és szilvás kertet, amelyet a mindszenti plébániának ajánlott fel. A korabeli leírások szerint - hasonlóan az avasi pincesorokhoz - a telek országút melletti részén „több szobával bíró lak- és borház” is állt. 1858-1864 között Rudolf Antal tervei alapján elkészült a „Kálvária-domb” beépítése. Először az utakat alakították ki, majd a helyszínre szállított kőtömbökből kifaragták a stációk kápolna köveit, legvégül a Kálvária-kápolna homlokzatának díszítő elemeit.

22. ábra: A Kálvária egy régi miskolci képeslapon

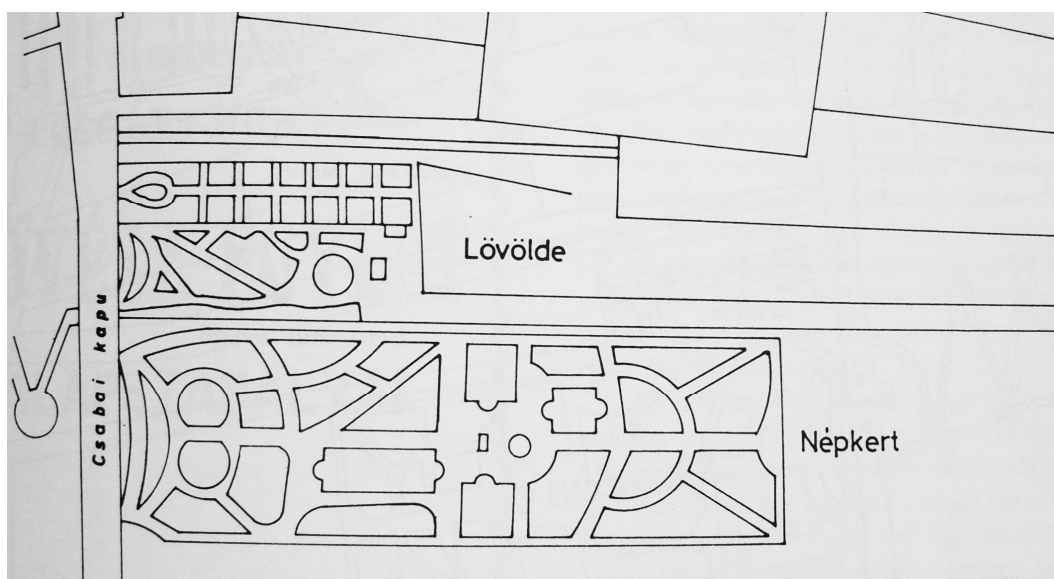
forrás: <http://hu.wikipedia.org>

A Kálvária-domb a felszentelést követő években kedvelt pihenő- és kiránduló-helye lett a város lakóinak. Minden bizonnyal ez adta az ötletét annak, hogy a település akkori lakott részén kívül, de annak

tőszomszédságában kialakítsanak egy olyan parkot, amely a kor kertépítési divatjának megfelelően az ünnep- és hétköznapi családi időtöltésének helyszínévé váljon. Így alakult ki a Kálvária-domb és az avasi lejtő aljában, a Népkert szerves egysége, amely maradéktalanul kielégítette a katolikus lakosság lelki és szertartásos igényeit, de ezen túl a városlakók egészének pihenési és kikapcsolódási igényeit is. (Nem volt figyelmen kívül hagyható ok, hogy az Avason át vagy a Mindszenten keresztül megközelíthető „kiránduló-hely” lényegesen közelebb volt, mint a Tapolcai – fürdő, vagy a diósgyőri várrom, pláne a csodaszép Lillafüred.¹⁴

A Népkert a miskolciak számára ugyanolyan fontos volt, mint az Avas. Ezt az összefüggő, be nem épített, szőlővel, dísfákkal, gyümölcsösökkel, majd rózsákkal telepített, közel 20 hektáros kellemes kiránduló helyre avanszált terület csak a több évszázados Csabai kapu szelte ketté. A 19. század végétől azonban megsokasodtak a „köznép” felüdülését szolgáló villák, üdülők, közintézmények építése. Kedvelt helye lett amatőr fényképészeknek, ill. építészeknek.

A következő térképeken jól látható a változás:

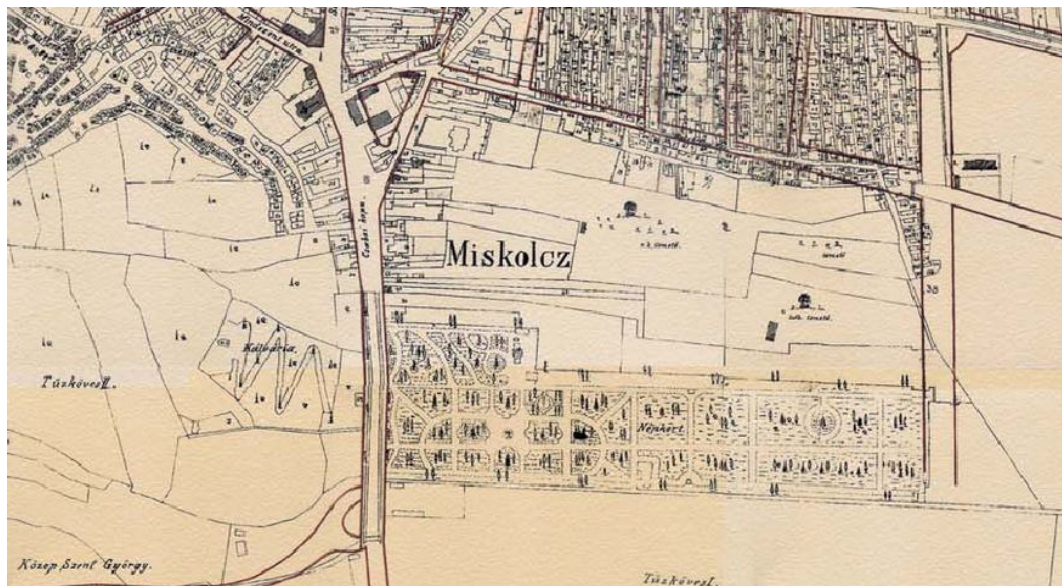
23. ábra: A Lövölde kert és a Népkert Adler Károly térképén, 1881.

forrás: Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 9. köt.

¹⁴ Miskolc írásban és képekben 9.köt., Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003

A térképen jól látható az elkülönített Lövölde kert, mely szabályos elrendezésű, egymásra merőleges utakkal felosztott reneszánsz kert volt, míg déli részén lágyműveléssel váltotta fel a mértani rendet.

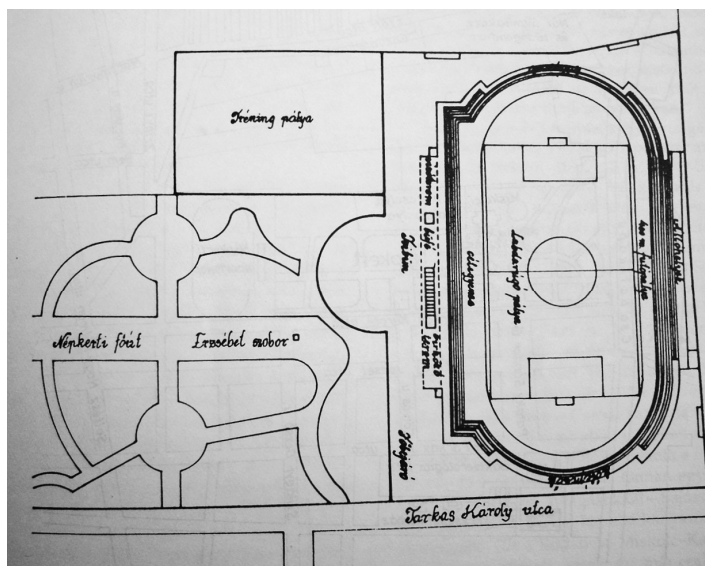
Egy későbbi térképen a lényegesen leszűkült területen még feltüntették a Lövölde területét, de 1889-ben már nem. Területe beleolvadt a Népkertbe. A miskolci Népkert, mint „sokfunkciós intézmény”, 1889-ben egy zenepavilonnal bővült. (helyén ma a Megyei Könyvtár épülete áll) Ezen kívül a kert folytatásaként, Musitzky Lucián tervei alapján ugyan ebben az évben adták át az Erzsébet-kertet, így kialakult a végleges „Népkert”, melynek ekkor volt a legnagyobb területe (kb. 10 hektár) és ekkor volt a legkevesebb építmény ezen a területen.

24. ábra: A Csabai kapu 1900-as szabályozási terven
forrás: http://www.koh7.hu/5_irasok/091101_nepkert/02_maps.html

A képen jól látható a Népkert teljes területe, mely a már említett Erzsébet-kerttel bővült. (kert keleti vége) ill. összeolvadt a Lövölde kerttel.

A Népkert nem került le napirendről a századfordulón, de a 20. század elejéről sem. Az 1900-ban építeni kezdett Erzsébet Kórház jelentősen megváltoztatta a környék arculatát, Hejőcsaba felé „kitolta” a város határát. A Népkert és Kórház közötti területet felparcellázták, így kialakul az egymásra merőleges utcák rendszere. Az itt kialakult házparcellákat a legjobb városi mérnökök tervei alapján, módos miskolciak kezdik belakni.

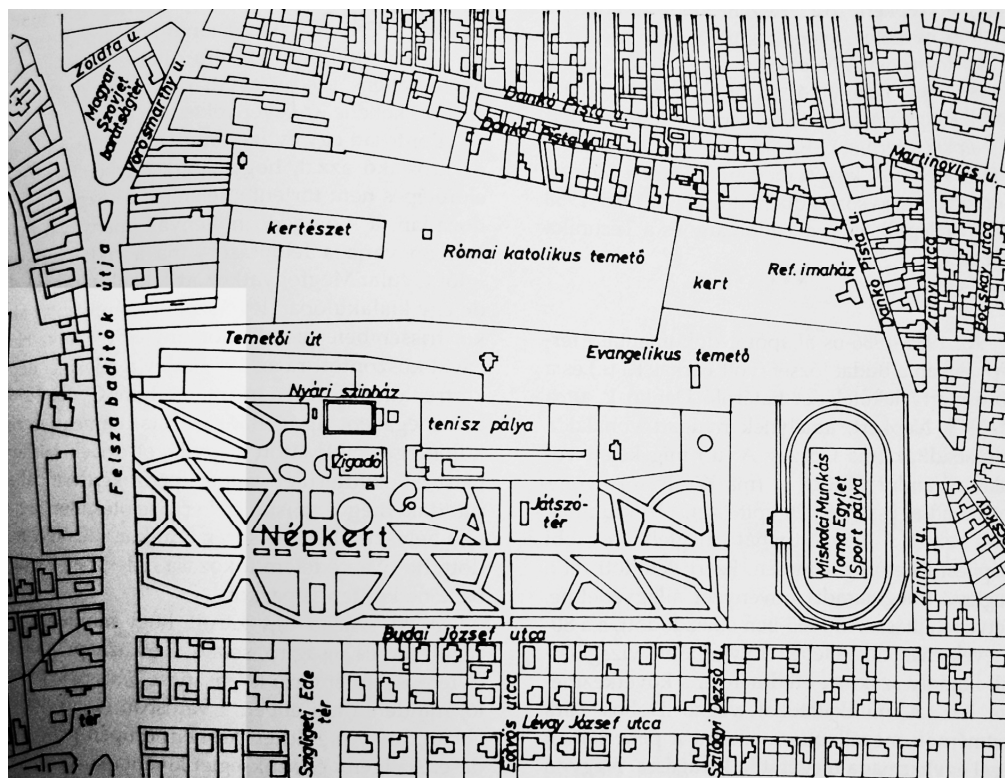
25. ábra: A sportpálya és a Népkert park-alakítása Hajós Alfréd elképzelése szerint, 1926.

forrás: Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 9. köt.

1925-ben a Népkert továbbépítése merült fel, miszerint annak keleti végébe épüljön egy sporttelep. Ebben az évben Hajós Alfréd el is készítette – a pápai sporttelep mintájára – a népkerti stadion, futó- és labdarúgó pálya terveit. „A pálya területe a Népkert felé erősen megnagyobbodik, és annak határa majdnem eléri az Erzsébet királynő szobrát.” – olvasható az akkori szakvéleményben.

1926 után 1947-ben tér vissza az az elképzelés miszerint a Szilágyi Dezső utcát meg kell hosszabbítani a Népkerten keresztül, és egy újabb Szinva híd megépítésével ezt be kell kötni az Ady-híd közlekedési csomópontjába.

A Népkert belső beépítettségét vizsgálva érdemes összevetni az 1940-es állapotokat az 1951-ben készült térképi ábrázolással. 1940-ben azt látjuk, hogy a „történelmi” népkertet és az Erzsébet-kertet egy tervezett úttal igyekeztek átvágni, amely tartalmazott egyfajta új elemet, hiszen a Szilágyi Dezső utcával párhuzamos, hasonlóan széles utat sejtet. Az átvágás a Semmelweis utca meghosszabbítása, mely átszeli a tenispályákat, az evangélikus ill. katolikus temetőt is.

26. ábra: Népkerth megváltozott kertészeti és környezetének átalakult építészeti képe, 1951.

forrás: Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 9. köt.

Az 1951-es térképen láthatjuk, hogy a Vigadó mellett feltünteti a nyári szabadtéri színház helyét és alaprajzát amely 1948 augusztusától gazdagította a Népkerthet. A Vigadó mögött a tenispálya és sportépítmények, szertárpületek állnak, amelyhez közvetlenül kapcsolódik a játszótér. A Népkerth hossz tengelye déli irányba tolódott el, keresztútjai összekapcsolódnak a Szigligeti Ede (korábban Pataky Rudolf) térrel, kijárata van az Eötvös J. ill. Szilágyi D. utcákra. A Népkerth „megkomponált” része a kerek alaprajzú szökőkút, amely pontosan szemközt helyezkedik el a vigadóval. A Csabai-kapunak ez a szakasza - az utcanév átalakítások után – ekkor már Felszabadítók útja, majd 1992-től Görgey Artúr utca.

Ezek után a Népkerth területe folyamatosan zsugorodott, beépült. 1970-ben a Lövölde területére felépült a Sportcsarnok, majd a Megyei Könyvtár, végül 1985-88 között a Tudomány és Technika háza.

27. ábra: A mai buja növényzettel benőtt Népkert légi fotón
 forrás: http://www.koh7.hu/5_irasok/091101_nepkert/02_maps.html

Ezen a nagyításon látszik, hogy eltűnt a Népkert szervezettsége, a növényzet elvadult, rendezetlenül buja, „megtelt”, további beépítési lehetőség nincsen.

A könyvtár mellett elloptak a katolikus temetőből egy jókora részt parkolónak. A Vigadó mellett az aszfaltos pályák is árválkodnak.

A Népkert területe jelenleg 56.921 m² kelet-nyugati irányú hossz tengelyű, négyzetes terület. Keleten a belváros egyik nagyforgalmú útja, a Király út határolja, nyugati határvonala a Görgey Artúr utca. Északi részén köztér, a Városi Sportcsarnok és Jégcsarnok, Műjégpálya található, illetve a Mindszenti evangélikus és katolikus temetők, délen a Budai József utca, villanegyed és a Szigligeti tér. A városban fontos szerepet tölt be kialakulásától kezdve, és ma is közkedvelt a város lakóinak körében. (A Gényusz nevű tanácsköztársasági emlékmű helyén 2011-ben visszaállították – eredeti levéltári dokumentumok alapján – az Országzászlót.)

4.4. Győri kapu

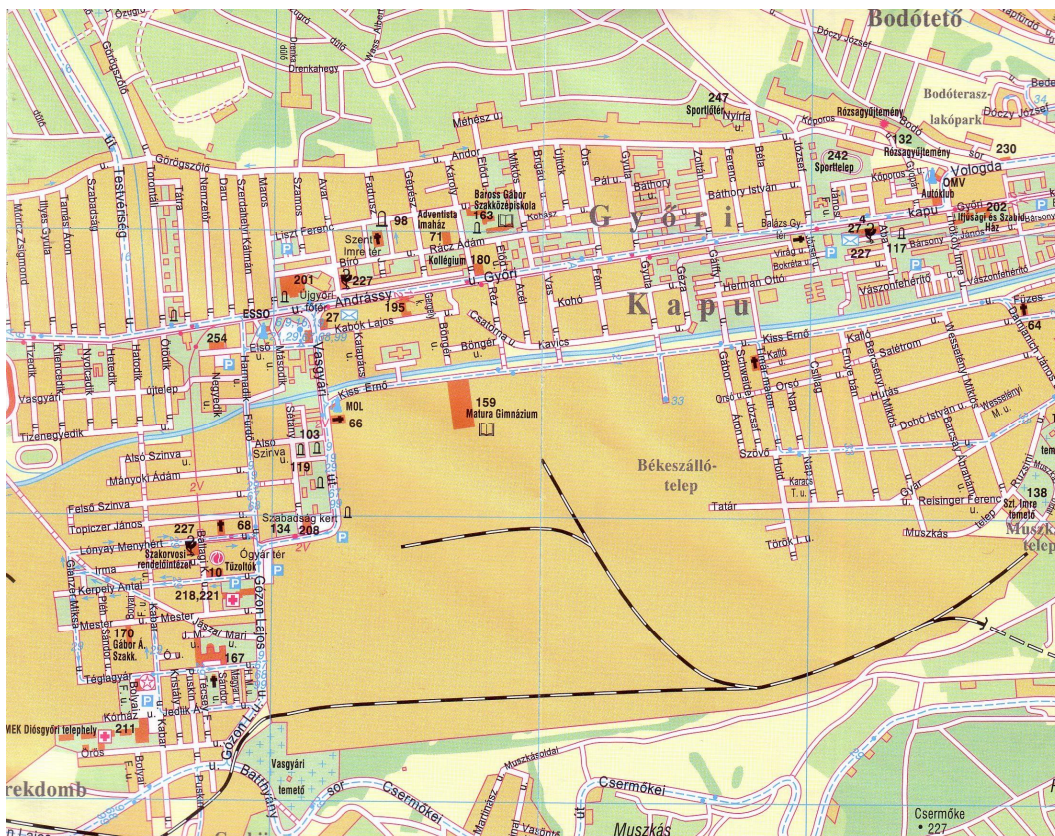
Már említettük, hogy a város terjeszkedésével a városkapuk is egyre kijebb „tolódtak”. Ennek legszebb, leglátványosabb példája a Hunyad utca, vagy Győri kapu mozgása mutatja.

Miskolc-Diósgyőr 1945-től közigazgatási egybeolvadását, egy-egy történeti korszakát jelzi a Hunyad utca, a Serház (Tizes-honvéd) utca és Svábsor (Győri kapu) beépülése. Ezen útszakaszokon először kapuk, később a kapuk emlékét idéző jeles objektumok (malmok), majd vámterületi határt jelző őrbódék, vámszedő helyek mutatták a város határát.

A város egyik legrégebbi topográfia pontja a Hunyad utca, melynek alsó (nyugati) végén, a Szinván álló malomra már 1461-ben utal adat. A Diósgyőr felé vezető úton az első városkapu tehát a Zenepalota melletti részen azonosítható.

A már említett 1702-es Kötelkönyv szerint, a város beépített határa a 18. század elejéig kitolódott a mai Kis-Hunyad és Hunyadi utcák találkozásáig, a Tizes-honvéd utca elejéig.

Tehát a 18. század körüli térképek, feljegyzések szerint az „akkori” Győri kapu a Városháztértől indult és körülbelül a Serházig (ma: Herman Ottó Gimnázium) tarthatott.

28. ábra: 2008-as térkép
 forrás: Dobrossy István tulajdona

A mai Győri kapu, pedig a Szent-Anna templomnál kezdődik, és az Újgyőri főtélig tart, annak folytatása már az Andrásy út.

29. ábra: Szent Anna templom és a Győri kapui lakótelep
 forrás: www.norc.hu

E térkép szerint a Győri-kapu, mint horizontálisan hosszan elnyúló utca jelenik meg, és már nemcsak utcát jelöl, hanem a város egy település részét is, aminek határa talán a mai napig nincs pontosan meghatározva. Tehát, ha vertikálisan is levetítjük ezt a szakaszt, akkor körülbelüli képet

kaphatunk arról, mely városrészek tartoznak a Győri- kapuhoz. Továbbá megállapíthatjuk, hogy a Győri kapu meghatározó része volt az 1868-ban megnyitott Diósgyőri Acél Művek, ami nemcsak a helyiek életét, hanem a város képét is alapvetően megváltoztatta. A volt téglagyárak emlékét őrzik a jellegzetes vörös téглаépületek, melyek különös hangulatot adnak ennek a városrésznek. Mikor a gyár „fénykorát” élte az 1980-as években, közel 17.500 dolgozója volt, létrehozva egy zárt kolóniát, amihez szociális létesítmények is tartoztak boltok, iskolák, orvosi rendelők, közfürdő, templomok. A vasgyári kolónia számos épülete sajnos ma már méltatlan kezekbe került sokat átmázoltak, átépítettek.

30. ábra: vasgyári munkáslakás és kórház
forrás: www.vasgyar.hu

31. ábra: Evangélikus és római katolikus templom a vasgyárban
forrás: www.vasgyar.hu

A gyári munkáslétszám növekedésével, a városnak meg kellett oldania a gördülékeny közlekedést, a belváros és a vasgyár-telep beépített területei között. 1905-ben megalakul a Miskolc-diósgyőri helyi érdekű vasút részvénytársaság, ami a Szent-Anna templomtól indul, átmegy a diósgyőri magyar királyi vas - és acélgyártelepen és a Diósgyőr mezővárosában végződik.

1945-től, Nagy- Miskolc létrejöttétől Diósgyőr szerves része lett Miskolcnak, így a városrendezési elképzelések alapján beépül a Győri-kapu két oldala, kialakítják Miskolc és Diósgyőr között a kettősvágányú villamosközlekedést.

A 18. századi városrendezési tervei nagy hangsúlyt fektettek a Hunyad utca rendezésével. A Király malomtól kiinduló malomárkok nemcsak bűzös, mocsaras részeket, hanem teljes építészeti káoszt alakítottak ki az 1878. évi árvíz után. Nemcsak az utca északi és déli vonala „hullámszerű” azáltal, hogy két egymás mellé egyenes vonalban épített ház nem volt, hanem a Szinva és malomárok közötti részt is beépítették. Így alakult ki a mai Dísz tér belváros felé részén az ún. Vargaszög. Házai még az 1930-as években is a „falusi Miskolc” képének éltetői voltak. Az állandó áradás és árvízveszély a Diósgyőr felé irányuló közlekedést nehezítette, ezért 1893-94-től a Hunyad utca kiigazítását kiemelten kezelték, így a vízimalmokat megszüntették és a malomárkokat betömték. A malomárok fölött új utca nyitását tervezték a Szent Anna templomig. (Valójában a mai Szent István út nyomvonalának kialakításáról volt szó, több mint 100 évvel ezelőtt).

32. ábra A Városház tér, a Városháza háttérben a Zenepalota a 18. században innen „indult” a Győri kapu
forrás: www.legifoto.hu

33. ábra: Hunyad utca rendezetlen beépítése
forrás: www.egykor.hu

A Borsodmegyei Lapok „A Nagy- Hunyad utcza (ma: Hunyadi utca) szabályozási vonala” című írása 1894-ben arról adott hírt, hogy a „Nagy-hunyad utcának első része a Városház-tértől egész az emberpiaczig (ma: Bartók tér), a másik része pedig a sárga fürdőig (ma: Hunyadi u. 21.) a malom nyitott árkának felhagyása után nemcsak rendetlen, de az

alacsony, s nem egyenes vonalban épített házak miatt szemsértő és dísztelen is.”

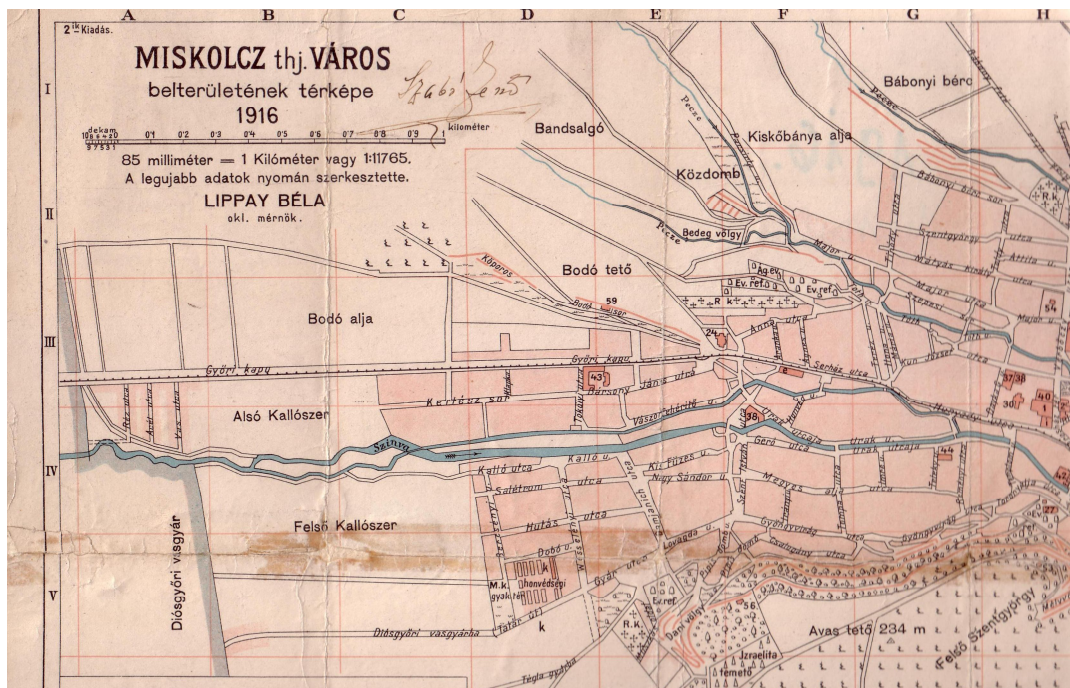
A városi építési szakbizottság javaslata szerint, nemcsak szépészeti tekintetek, hanem főképp a szabad közlekedés szempontjai indokolják, hogy ezen a Széchenyi utca folytatását képező és a legnagyobb forgalmat közvetítő szűk útvonal rendezése akkor kezdessék meg, amikor a Jesze István által most tervezett költséges épület (ma: Hunyad u. 3.) fel nem emelkedik. A bizottság előírta, hogy az utca szélessége 19 méter legyen. A városi közgyűlés elfogadta a szabályozási tervet azzal a kikötéssel, hogy annak betartása az új építkezésekre vonatkozik. Tehát aki új házat épít, annak már az új szabályzási vonalat kell figyelembe venni. A többi tulajdonosnak csupán ajánlották, hogy másfél évtizeden belül házaik homlokzatát az új nyomvonalon alakítsák ki, s ezzel segítség a város főutcájának meghosszabbítását a Szent Anna templom előtti térig.

A városrendezési terv elfogadásakor (1896) a Hunyadi utca északi vonalán a 2-4-6-8 számú épületek már léteztek, s napjainkban is meghatározói az utcaképnek.¹⁵

34. ábra: Hunyad utca épületei
forrás: www.norc.hu

¹⁵ Miskolc írásban és képekben 4.köt., Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [a Belvárosi Kulturális Menedzser Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003

35. ábra :Lippay Béla 1916-os térképe
forrás: Dobrossy István tulajdona

Miskolc 1916-ban készült térképén a Győri kaputól északra eső terület csak a Szent Anna templom környékén beépített. A Bodó tető és a még szántóföldnek használt Bodó alja között húzódik, a Bodó sor néhány házzal és pincével. Így pl. a Király pincével, amely napjainkban is létezik, és a Miskolcot övező északi domboság legnagyobb kiterjedésű pincéje. (egykor külön szárnyvonala volt a villamos síneken a Tiszai pályaudvarig.) A Bodó alja teljesen mezőgazdasági művelésű. A Győri kapu déli, Szinva felőli oldala más képet mutat.

A Kertész sor elnevezés arra utal, hogy városi és magánkézben lévő kertészetek sorakoztak itt egymás mellett, és körbevették a szegényárpolda ódon épületét. (az Ifjúsági ház épület a helyén). A Kertész soron túl szántóföldek voltak, és még az I. világháború után is csak Diósgyőr felől kezd beépülni az Alsó-és a Felső Kallószér. Szakmai utcanevek: Réz, Vas és Acél utcák mentén épülnek gyári lakások. A vasgyárba vezető üzemi vasúti vágánytól északra még létezik a honvéd gyakorlóter, amelyet az 1920-as földosztás során parcelláznak ki.

25. ábra: Szűcs Sándor 1928-as térképe
forrás: Dobrossy István tulajdona

1928-1930 között már összeépült Miskolc Újdiósgyőrrel. A Gépész utca arról, a Károly utca erről jelenti a települések határát, a városkapuk pedig végérvényesen eltűntek. Az 1958-as térképen legszembeütőbb, hogy a Győri kapu Diósgyőr felé eső szakasza Sztálin nevét kapta, megszűntek a téglagyárak létesítménye, az Újgyőri főtér pedig Marx Károly nevét viseli.

A szántóföldek tervezőasztalon alakulnak építészeti tömbökké: a Miklós- az Őrs, a Bodó alja, a Gyula, a Zoltán, a Ferenc, és a János utcák alakulnak ki, és bár a II. világháború után több beépítési terv is készül (1949., 1954.) a belvárosi szanálások miatt ebben a térségben csak 1970-1973 között kezdik el a bontásokat. A térség első lakótelepe 1961-1962 között hagyományos módon épült. Ez a Miklós-Őrs utcai lakótelep, 136 lakással. A Győri kapu észak elnevezésű beépítése 1967-1978 között 216 db. lakást, míg a Győri kapu déli lakótelep 1967-1973 között 2404 lakást eredményezett. Ekkor már üzemelt az alsózsolcai házgár, tehát a lakótelep panel. Az akkori szabvány szerint egy darab 20 tantermes iskola, egy darab 200 férőhelyes óvoda, és 1 darab 120 helyes bölcsőde mellett, 4840 m² kereskedelmi és szolgáltató létesítmény együttes is született. Közöttük is a Tokaj nevű étterem, amely jelenleg múzeumi célokat szolgál, és Észak-Magyarország legnagyobb látványtára működik benne.

37. ábra: 1958-as térkép
 forrás: Dobrossy István tulajdona

A Győri kapu kiépülése után kezdték el az un. összekötő városrész építését. A kivitelezés 1971-1984 között történt. 3904 lakás épült házgyári technológiával, két új iskolával és egy meglévő iskola bővítésével, 4-4 óvoda és bölcsőde és 4000 m²-nyi kereskedő - szolgáltató létesítmény épült fel itt.

A két település közötti szántóföldek beépítésével főleg a Szinva folyásának jobb oldaláról eltűntek a téglagyárak, egy Kötszövőgyár (a Szövő utca őrzi a nevét), az üveggyár átalakult, majd sor került felszámolására. A térségben viszont az 1970-es évek elején települt a távhő - szolgáltató vállalat, amely a Győri kapui lakótelepeket fűti.

A Szent Anna templom melletti, koronauradalmi fáskert, majd a Lillafüredi Állami Erdei Vasút környékén állt utolsó (a városkaput helyettesítő) vámház és Újdiósgyőr közötti terület teljesen beépült. Egykor a Bodó alá karmelita templomot terveztek, a közelmúltban ezzel a területtel szemközt (a volt Tokaj étterem és a Bartók Béla Művelődési Ház között) átadták, és felszentelték a Rostás László által tervezett református templomot. A tízemeletes házak között mégis egy tájékoztató pontot jelent a Győri kapu térségében.

38. ábra: Felsővárosi református templom
forrás: www.wikipedia.hu

39. ábra: Győri kapu lakótelep
forrás: www.norc.hu

Utószó

Amikor elhatároztuk a dolgozat megírását, aggódtunk hogyan fogunk összeszedni annyi anyagot, hogy a 40-50 oldaligaz tartalommal töltsük ki. Aztán minél több időt töltöttünk a Megyei könyvtárban, illetve a levéltárban rájöttünk, hogy az igaz feladat majd a szelektálás lesz, mi maradjon ki a rengeteg feltárulkozó adatokból és érdekességekből.

Tudva azt, hogy a Szinva partján már az őskorban is éltek emberek és, hogy Miskolc egyes utcái már a korai középkorban kialakultak, illetve hogy az avasi temetőben, dokumentáltan több, mint 80 generáció visszavezethető, más szemmel nézzük a várost. Átérezzük, hogy mekkora kihívás és felelősség az építész számára ilyen történelmi múlttal rendelkező helyszínen egy-egy feladat megoldása.

Irodalmi hivatkozások

- [1] Internet: www.miskolc.hu (5. old.)
- [2] Miskolc írásban és képekben, 8. köt. Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003 (11.old.)
- [3] Miskolc Története III/2. , Dobrossy István, 2000 (13. old.)
- [4] *B.-A.-Z. m. Lt. 501/l. 3. köt.772. = Borsod vármegye nemzeti közgyűlésének iratai jegyzőkönyvek másolatai (14. old.)*
- [5] *B.-A.-Z. m. Lt. IV.501/a. 5. köt. 21.] = Borsod vármegye nemzeti közgyűlésének iratai. Közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek (15.old.)*
- [6] Gyulai Éva: Helyek és helyszínek egy kora újkori mezővárosban. Miskolc topográfiája a XVI-XVII. században. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Évkönyve VIII. (1997) (16. old.)
- [7] *B.-A.-Z. m. lt.IV. 501/c.X.III.245.] = Borsod vármegye nemzeti közgyűlés iratai, Acta judiciária prothocollata. (17. old.)*
- [8] *B.-A.-Z. m. lt.IV. 501/a. 1676.május 6 (17. old.)*
- [9] Nyíry Dániel Miskolc város régi számadáskönyvei. Történeti és Régészeti Közlemények 1926-1927. 4. p. (18. old.)
- [10] Gyulai Éva: Helyek és helyszínek egy kora újkori mezővárosban. Miskolc topográfiája a XVI-XVII. században. A B.-A.-Z. ML. Évkönyve VIII.1997. 59-136 pp (18. old.)
- [11] *B.-A.-Z. m.Lt. IV.1501/a.71.köt.200.p.= BAZ. megyei levéltár Miskolc város levéltára. A város tanácsának iratai: Közgyűlési jegyzőkönyvek. (19. old.)*
- [12] Miskolc története II/1., Dobrossy István, Árok és kapu, Gyulai Éva, (*Die Schmöllnitzer-Straße von Miskolci führt zuerst nach dem Orte Szent Péter Krickel, 1830. 141. p)* (21.old.)
- [13] Miskolc írásban és képekben 9. köt. Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003 (27.old.)
- [14] Miskolc írásban és képekben 9. köt. Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.;[Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa]1994-2003 (34. old.)
- [15] Miskolc írásban és képekben 4. köt. Dobrossy István, Stehlik Ágnes közrem.; [a Belvárosi Kulturális Menedzser Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár közös kiadványa] 1994-2003 (44.old.)